

מסכת חגיגה

פרק ראשון הכל חייבין

דף ב'

[שמות כ"ג י"ז] שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאֱדוֹן ה'.

[שמות ל"ד י"ג] שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֱדוֹן ה' אֶלְקִי יִשְׂרָאֵל.

[שמות ט"ז י"ז–י"ח] שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי ה' אֶלְקִיךָ בְּמִקוּם אֲשֶׁר
יְבַחֵר בְּחַג הַמִּצֻוֹת וּבְחַג הַשְּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם. אִישׁ כְּמַתְנַת
יָדוֹ כְּבִרְכַּת ה' אֶלְקִיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.

מצוות ראיה

בכל שלוש הרגלים, מצווה לבוא ולהתראות בעזרה ולהביא קרבן ראיה שנאמר, "שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאֱדוֹן ה'". ובמשנתנו מבואר, שהכל חייבים במצווה זו^א, חוץ מכל המנויים בה, ובעזה"י בדפים הבאים יתבאר ענין זה, מי חייב בה, ומי פטור ממנה.

חיוב ראיה במי שחציו עבד וחציו בן חורין

בהמשך יתבאר בעזה"י, שנחלקו חכמים בדין מי שחציו עבד וחציו בן חורין, אם הוא חייב בראיה או לא.

ומתחילה אמרו, שלדעת האומרים, שהוא חייב בראיה, אליו נתכוון התנא של משנתנו, כששנה "הכל חייבים בראיה", כלומר, אפילו מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

ומסקנת הגמרא, שגם האומרים שמי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מהראיה, לא אמרו כן אלא לפי משנה ראשונה, שאין רבו חייב לשחררו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], אבל לפי משנה אחרונה, שכופים את רבו לשחררו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], נידון הוא כעבד משוחרר, וחייב בראיה, ואם כן, גם לדעה זו, אליו נתכוון התנא של משנתנו, כששנה "הכל חייבים בראיה", כלומר, אפילו מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

חיוב ראיה בחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני

בדף ט' יתבאר בעזה"י, שיש לקרבנות החג תשלומין כל שבעה, שמי שלא הביא עולת ראיה ושלמי חגיגה ביום הראשון, מביא באחד משאר שבעה ימים, ונחלקו שם חכמים בדבר.

יש מי שאומר, שכל שבעה הם תשלומין ליום ראשון, כלומר החיוב הוא ביום הראשון בלבד, אלא שמי שלא הביא בו ביום, נתנה לו תורה זמן נוסף בשאר

^א י"מ שהכוונה לחיוב לבוא לעזרה ברגלים, להראות פניו שם. וי"מ שהכוונה לחיוב להביא קרבן ראיה ברגל. [ע"י רש"י ותוס'].

שבעה ימים.

ולפי זה, מי שהיה פטור ביום ראשון, ובא לכלל חיוב בשאר ימים, כגון שביום ראשון היה חיגר הפטור מראיה, וביום שני נרפא, מאחר שביום הראשון היה פטור, אינו מביא בשאר ימים, שאינם אלא תשלומין למי שהיה חייב להביא בראשון ולא הביא.

ויש מי שאומר, שכל שבעה תשלומין זה לזה, כלומר כל אחד משבעה ימים יש בו חיוב מחמת עצמו, אם עדיין לא הביא.

ולפי זה, מי שהיה פטור ביום ראשון, ובא לכלל חיוב בשאר ימים, כגון שביום ראשון היה חיגר הפטור מראיה, וביום שני נרפא, אף על פי שביום הראשון היה פטור, כשבא ביום שני לכלל חיוב, מביא, שהרי באותו יום שבא לכלל חיוב, יש בו חיוב מחמת עצמו.

ואמרו, שלדעה זו, אליו נתכוון התנא של משנתנו, כששנה "הכל חייבים בראיה", כלומר, אפילו מי שהיה חיגר בראשון ונתפשט בשני.

חיוב ראיה בסומא באחת מעיניו

לפי אחד מהתירוצים בגמרא, דעת משנתנו, שדווקא סומא בשתי עיניו פטור מראיה אבל סומא באחת מעיניו חייב בראיה, ואליו נתכוון התנא, כששנה, "הכל חייבים בראיה", כלומר, אפילו מי שהיה חיגר בראשון ונתפשט בשני. [ומסקנת הגמרא שאין הכרח לומר כן ואם כן אפשר שדעת משנתנו כדעת רבי יהודה].

ולדברי יוחנן בן דהבאי משום רבי יהודה, סומא באחת מעיניו פטור מן הראיה, שנאמר, "יראה כל זכורך את פני האדון", כפי הכתב משמע, "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֱדוֹן", כלומר האדם רואה את השכינה, אולם אנו קוראים, "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֱדוֹן", שמשמע שהאדון בא לראותך. ולמדנו מכאן להקיש ראיות אלו זה לזה, לומר, כדרך שבא לראותך, בראיה שלמה כראית שתי עינים, כך בא להיראות על ידך, שתהא ראית האדם שלמה בשתי עינים, אבל הסומא בעינו אחת, פטור מהראיה.

דין מי שחציו עבד וחציו בן חורין

מתחילה [=משנה ראשונה], נחלקו חכמים בדין מי שחציו עבד וחציו בן חורין, [כגון שהיה עבד של שני שותפים והאחד שחרר חלקו].

בית הלל היו אומרים, שמניחים אותו כמות שהוא, להיות חציו עבד וחציו בן חורין, וכל שני ימים, עובד את רבו יום אחד, ואת עצמו יום אחד.

ובית שמאי נחלקו עליהם, כי אמרו, שדבר זה הוא תקנה לרבו שאינו מפסיד חלקו, אבל אין בו תקנה לעבד, שכן אף שבדין ממון מקבל את המגיע לו, אין לו תקנה לענין פריה ורביה, שכן לישא שפחה אינו יכול מפני צד חירות שבו, ולישא בת חורין גם כן אינו יכול מפני צד עבדות שבו, [שבני חורין אסורים בעבדים, שנאמר, "לא תהיה קדושה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים כ"ג י"ח) ותרגומו, "לא תהי אתתא מבנת ישראל לגבר עבד, ולא יסב גוברא מבני ישראל אתא אמה"]. ואי אפשר להניחו כך, ולבטלו מפריה ורביה, כי נאמר, "פי כה אָמַר ה' בְּרַא הַשָּׁמַיִם הוּא הַאֲרֶץ וְעֹשֶׂה הָאָרֶץ וְעֹשֶׂה הָאֵין עוֹד" (ישעיהו מ"ה י"ח) כלומר, לא ברא הקדוש ברוך הוא את הארץ להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה. ומפני תיקון העולם, כופים את רבו, ועושה אותו בן חורין, וכותב לו שטר על חצי דמיו.

וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, וזוהי משנה אחרונה.

חרש ואילם

המדבר ואינו שומע^א נקרא חרש, שנאמר, "וַיֵּאָנֶּה כְּחֶרֶשׁ לֹא אֶשְׁמָע וְכַאֲלֵם לֹא יִפְתַּח פִּי" (תהלים ל"ח י"ד). והשומע ואינו מדבר נקרא אילם, שנאמר, "וַיֵּאָנֶּה כְּחֶרֶשׁ לֹא אֶשְׁמָע וְכַאֲלֵם לֹא יִפְתַּח פִּי" (תהלים ל"ח י"ד). א"נ כמשמעו שהוא נוטריקון אַשְׁתַּקִּיל מִלּוּלָהּ [=ניטל דיבורו]. וזה זה יש בהם דעת, וחייבים ברוב המצוות כשאר בני דעת.

וחרש שהחשיבוהו חכמים כחסר דעת, והשוו אותו בכל מקום לשוטה וקטן, הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר.

חרש שוטה וקטן בראיה ובשמחה

חרש שוטה וקטן פטורים מכל המצוות שבתורה, ובכלל זה ממצוות ראייה ברגל^ב, וממצוות שמחה ברגל^ג "וַיִּשְׂמַחְתָּ בְּחַגֵּי" (דברים ט"ז י"ד). וחרש זה, שדינו כשוטה וקטן, הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר, שכל אלו שווים הם שאין בהם דעת, ולכן הם פטורים מכל המצוות.

ואילם שהוא שומע ואינו מדבר, וכן חרש שהוא מדבר ואינו שומע, יש להם דעת, וחייבים ברוב המצוות, ובכלל זה במצוות שמחה ברגל. אבל ממצוות ראייה להיראות בעזרה ולהביא עולת ראייה, הם פטורים, מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך.

דף ג'

אינו מדבר בלבד וכן אינו שומע בלבד פטורים מראיה

נתבאר, שזה שהוא שומע ואינו מדבר, וכן זה שמדבר ואינו שומע, אף שדינם כבני דעת, וחייבים ברוב המצוות, פטורים הם ממצוות ראייה.

ואמרו שדבר זה למד בגזרה שווה, שכן בענין מצוות ראייה נאמר לשון ראייה "שִׁלֵּשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ", וכן נאמר בענין מצוות הקהל לשון ראייה, "בְּבֹאָה כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקּוֹם אֶשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאֲזִינְיָהֶם. הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטּוֹף וְגַרְךָ אֶשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ וַיִּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשִׁמְרוּ לְעִשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים ל"א י"א–י"ב) ומעתה כשם ששומע ואינו מדבר, וכן מדבר ואינו שומע, פטורים ממצוות הקהל, (מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך), כך הם פטורים ממצוות ראייה.

אינו שומע בלבד וכן אינו מדבר בלבד פטורים מהקהל

בענין מצוות הקהל נאמר, "הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטּוֹף וְגַרְךָ אֶשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ וַיִּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשִׁמְרוּ לְעִשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", ואמרו חכמים:

^א שמתחילתו היה פתח, עד שלמד לדבר, ואחר כך נתחרש. [רש"י].

^ב וכל זה מדין תורה. אבל קטן שהגיע לחינוך, אביו מחנכו במצוות ראייה.

^ג ואמרינו לקמן, דשמחה בשלמים, לאכול את הבשר. וילפינו לה מ"וזבחת שלמים ואכלת שם ושמתח". [רש"י].

"לְמַעַן יִשְׁמְעוּ" – פרט למדבר ואינו שומע, שהוא פטור ממצוות הקהל.

"וְלִמְעַן יִלְמְדוּ" – פרט לשומע ואינו מדבר, שהוא פטור ממצוות הקהל.

ומתחילה היה נראה, שהסיבה לכך שזה שאינו מדבר פטור, כי אינו ראוי ללמוד, ולכן אינו בכלל הכתוב "וְלִמְעַן יִלְמְדוּ".

אולם הקשו על כך ממעשה, שכן אותם שני אלמים שהיו בשכנותו של רבי, י"א שהיו בני בתו של רבי יוחנן בן גודגדא, וי"א שהיו בני אחותו של רבי יוחנן, כל זמן שהיה רבי נכנס לבית המדרש, היו נכנסים ויושבים לפניו, ומנידים בראשם כמבינים דבריו, ושפתיהם מרחשות כמי שמדבר, והתפלל עליהם רבי, ונרפאו, ונמצא שלמדו הלכתא [=משניות] וספרא וספרי וכל התלמוד, ולמדו כל זאת אף על פי שלא היו יכולים לדבר, הרי שהשומע ואינו מדבר מסוגל ללמוד.

ועוד הקשו, שכן אם השומע ואינו מדבר אינו מסוגל ללמוד, אם כן מה ששומע אינו כלום, והרי הוא כמי שאינו שומע, ודי בפסוק "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ", ללמד, שגם הוא פטור הוא ממצוות הקהל.

ומסקנת הסוגיה, שאמנם השומע ואינו מדבר ראוי ללמוד, והסיבה לכך שהוא פטור מראיה, כי כשנאמר "וְלִמְעַן יִלְמְדוּ", הכוונה היא "וְלִמְעַן יִלְמְדוּ", כלומר שילמדו אחרים, להוציא שומע ואינו מדבר, שאף שראוי ללמוד, אינו ראוי ללמד אחרים.

חרש באזנו אחת פטור מראיה

אמר רבי תנחום, חרש באזנו אחת פטור מן הראיה, שנאמר^א, "בְּבֹאָה כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקּוֹם אֶשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאֲזִינְיָהֶם" (דברים ל"א י"א).

קריאת המלך בהקהל באופן שישמעו אזני כולם

כשהמלך קורא את התורה בהקהל, הוא צריך לקרוא לפני כל הבאים, שנאמר, "תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל", וצריך לקרוא באופן שישמעו באזניהם, שנאמר "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ".

חיגר ברגלו אחת פטור מראיה

אמר רבי תנחום, חיגר ברגלו אחת פטור מן הראיה, שנאמר "שִׁלֵּשׁ רְגְלִים תַּחַג לִי בְּשָׁנָה" (שמות כ"ג י"ד), לומר שיש לבוא ברגליו, וזה מהלך על רגל אחת בלבד.

בעלי קבין פטורים מראיה

מי שנחתכה רגלו, נותן קב^ב קטן בסוף שוקו, וממלאו מוכין, וסומך סוף שוקו עליו.

ואמרו שבעלי קבין פטורים מהראיה, שנאמר בענין ראייה "שִׁלֵּשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ", ופעמים הם רגלים, כמו שנאמר "תִּתְרַמְּסֶנָּה רֶגְלְךָ רֶגְלִי עֲנִי פְּעַמֵי דְלָיִם" (ישעיהו כ"ו ו'), וכן "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב חמוקי רכיב כמו חלאים מעשה ידי אמן" (שה"ש ז' ב'), ואם כן כשנאמר הכתוב "שִׁלֵּשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ" הכוונה לבני אדם שיש להם רגלים, להוציא בעלי קבין^ג.

^א הפסוק הזה נאמר לענין הקהל, ולא לענין ראייה. ושנא באמת הכתוב הזה מלמד שחרש באזנו אחת פטור מהקהל, אלא שבגזרה שווה הני"ל, יש ללמוד, שהוא הדין שפטור מראיה. ויל"ע בדבר.

^ב קב היא מדה כלומר כלי שיש לו בית קיבול ויכול להכניס בו ראש שוקו.

^ג יל"ע אם חיגר הוא מי שנחתכה רגלו האחת לגמרי, ובעל קבין הוא מי שנחתכו שתי רגליו מעט,

עזריה.

"מה פּוֹפְעֵמִיךָ בְּנֵעָלִים בַּת נְדִיב"

כך דרש רבא את הכתוב, "מה פּוֹפְעֵמִיךָ בְּנֵעָלִים בַּת נְדִיב".

"מה פּוֹפְעֵמִיךָ בְּנֵעָלִים" – כמה נאים רגליהם של ישראל בשעה שעולים לרגל.

"בַּת נְדִיב" – בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב כפי שיתבאר.

אברהם אבינו נקרא נדיב

אברהם אבינו נקרא נדיב, על שם שהיה ראשון שנדבו לבו להכיר בוראו.

ולכן נאמר, "נְדִיבִי עֲמִים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹקֵי אֲבֹתָם" (תהלים מ"ז י'), כלומר אף שהקב"ה הוא גם אלוקי יצחק ויעקב, בכתוב המדבר בנדיבי עמים, הם הגרים המתנדבים לקבל עליהם עול מצוות, נזכר הקב"ה כאלוקי אברהם, שהוא היה הראשון לנדיבים, שהיה תחילה לגרים.

"וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מִים"

בענין הבור שהשליכו את יוסף לתוכו נאמר, "וַיִּקְרָא הוּא וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מִים" (בראשית ל"ז כ"ד).

ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משום רבי תנחום, ממשמע שנאמר "וְהַבּוֹר רַק" איני יודע שאין בו מים: אלא רק מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.¹

רבי יהושע מבקש לדעת מה חידוש היה בבית המדרש

מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר חסמא, שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, שהיה אותו היום יום טוב, שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים.²

אמר להם – מה חידוש היה בבית המדרש היום?

אמרו לו – תלמידך אנו, ומימך אנו שותים, [ואין לנו לדבר בפניך. והסיבה שאמרו לו כן, ולא לא רצו להשיבו מיד מה חידוש היה בבית המדרש, משום מעשה שהיה כעין זה, ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני רבי אליעזר, וכששאלו מה חידוש היה בבית המדרש, השיבו מיד, ובא רבי אליעזר לידי הקפדה, לענוש את רבי יוסי בעיניו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

אמר להם רבי יהושע – אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש. שבת של מי היתה? [שבאותו הזמן שמשו בנשיאות יחד, רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה, והיו דורשים לסירוגין, ולפיכך שאל מי היה דורש באותה שבת].

והשיבו לו – שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה.

שאל – ובמה היתה הגדה היום?

ואמרו לו – בפרשת הקהל.

ולהלן יתבארו בעזה"י שלוש דרשות שאמרו לו, ממה שדרש רבי אלעזר בן

[דרשה א] למה הכל באים להקהל

דרשה ראשונה שאמרו לו, היא מה שדרש רבי אלעזר בן עזריה על הכתוב, "הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף" וגרף אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ לַמְעוֹ וְיִשְׁמְעוּ וְלַמְעוֹ וְלַמְדוֹ וְיִקְרְאוּ אֶת ה' אֱלֹקֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבַרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים ל"א י"ב), אם אנשים באים ללמוד, ונשים באות לשמוע, טף למה באים? כדי ליתן שכר למביאייהם.³

וכששמע זאת רבי יהושע, אמר להם, מרגלית טובה היתה בידכם, ובקשתם לאבדה ממני?

[דרשה ב] בענין שבח ה' וישראל זה לזה

דרשה שניה שאמרו לו, היא מה שדרש רבי אלעזר בן עזריה על הכתוב, "אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ [=שבחת] הַיּוֹם לְהִיּוֹת לָךְ לְאֱלֹקִים וְלָקַחְתָּ בְּדַרְכֵיךָ וְלִשְׁמֹר חֻקֵּי וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ. וְה' הֶאֱמַרְךָ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה פֶּאֶשֶׁר דָּבַר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו" (דברים כ"ו י"ז–י"ח), אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, כלומר שבחתם שבח אחד ומיוחד לומר אין כמוך, לכך בחרנוך לאלוה, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם.

אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹקֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו' ד').

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר, "וַיְמַדְּנוּ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹקִים לְפָדוֹת לוֹ עַם לְשׁוֹם לָךְ שֵׁם גְּדֻלוֹת וְנִרְאוֹת לְגֵרֶשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם" (דה"א י"ז כ"א)

[דרשה ג] בענין דברי התורה ולומדיה

ועוד אמרו לו דרשה שלישית, שדרש רבי אלעזר בן עזריה על הכתוב, "דְּבַרְכֵי חֻקֵּיכֶם בְּדַרְבְּנוֹת וּכְמִשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלְי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרַעַה אֶחָד" (קהלת י"ב א').

"דְּבַרְכֵי חֻקֵּיכֶם בְּדַרְבְּנוֹת", נמשלו דברי תורה לדרבן, [הוא המקל שמכוון בו את הבקר וקרוי גם מלמד הבקר], לומר לך, מה דרבן זה, מכוין את הפרה לתלמיה [שורות המענה], להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונים את לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים.

ולא תאמר, שגם לענין זה נמשלו דברי תורה לדרבן, לומר, כשם שדרבן מטלטל, כך דברי תורה מטלטלים, שנאמר "וּכְמִשְׁמְרוֹת", כלומר דברי תורה הם כמסמר שהוא קבוע.

ולא תאמר שגם לענין זה נמשלו דברי תורה למסמר, לומר, שכשם שמסמר מחסר את הכותל שהוא ננעץ בו, כך דברי תורה מחסרים את מי שמכניסים ללבו, שנאמר "נְטוּעִים", לומר לך, כשם שהנטיעה פרה ורבה, כך דברי תורה פרים ורבים.

"בְּעֵלְי אֲסֻפּוֹת", אלו תלמידי חכמים, שיושבים אסופות אסופות, ועוסקים בתורה, הללו מטמאים, והללו מטהרים, הללו אוסרים, והללו מתירים, הללו פוסלים, והללו מכשירים.⁴

¹ ועל זה סמכו להביא קטנים בבית הכנסת. [תוס'].

² פוסלין ומכשירין שייך לומר לענין פסול עדות ופסול כהונה. [רש"י].

³ משום דרבי תנחום אמרה, נקט לה הכא גבי שמעתתא דרבי תנחום. [רש"י].

⁴ כדאמרינן במסכת ראש השנה, "מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת". [רש"י].

היוצא יחידי בלילה. (ב) והלן בלילה בבית הקברות. (ג) והמקרה את כסותו.

והנה אם עשה את הדברים הללו שלא כדרך שטות, כגון שיצא יחידי בלילה, כי היה בהול להגיע למקום מסוים, וכגון לך בבית הקברות, כי יצא לקבור את המת, וחשיכה לו שם, והחליט לישון שם, וכגון מקרה כסותו לצורך מסוים, דין פשוט הוא, שאפילו עשה את כל הדברים הללו יחד, אינו נידון כשוטה.

אבל נחלקו חכמים, מה דינו כשעשה את הדברים הללו דרך שטות, כלומר שלא נראה לנו טעם הגון למעשהו.

לדעת רבי יוחנן – אפילו עשה אחד מהדברים הללו דרך שטות, הרי זה מוחזק לשוטה, [והוא הדין אם עשה שאר דברים דרך שטות שאין השלוש הללו אלא דוגמאות למעשים של שטות].

ולדעת רב הונא – אם עשה רק מעשה אחד דרך שטות, עדיין לא הוחזק לשוטה, כי יש לחוש שמא יש טעם למעשה שעשה, ולא מחמת שטות עשהו. כגון שלן בבית הקברות, כדי שתשרה עליו רוח טובא [רוח שדים שיסייעוהו להיות מכשף]. וכגון שיצא יחידי בלילה, מחמת גנדיפס, [רש"י שמע שהוא חולי האוחז מתוך דאגה. ולרש"י עצמו נראה שהוא מי שנתחמם גופו, ויוצא להתאוורר]. וכגון שמקרה כסותו משום שהוא בעל מחשבות. אכן אם עשה את כל שלושת הדברים הללו, שוב אין לומר בכל אחד יש לו טעם למה שעשה, אלא הכל עשה מחמת שטות, והוחזק לשוטה לכל דבר, [והוא הדין אם עשה שלוש דברים אחרים דרך שטות, כל שעשה שלושה מעשים של שטות, הוחזק לשוטה לכל דבר], כדרך שאמרו לענין שור שנגח שלוש בהמות שונות, כגון שור גמל וחמור, שמעתה הוחזק כנגחן לכל דבר.^א

דף ד'

ואמר רב פפא, שמצינו ברייתא בה מבואר כדברי רבי יוחנן, שעל ידי מעשה אחד הוחזק לשוטה, ואם רב הונא היה יודע ברייתא זו, היה חוזר בו. וכך שנינו באותה ברייתא, איזהו שוטה? זה המאבד כל מה שנותנים לו. הרי שבמעשה אחד, מוחזק שוטה גמור.

ונסתפקו בגמרא, מה הדין אם חזר בו ממעשה שטות של מקרה כסותו, האם מעתה חזר לגמרי מהיות שוטה, או שרק בדבר זה חזר בו,^ב ועלה הספק בתיקו.

נשים פטורות מראיה

הנה אף שמצוות ראייה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, [כלומר שחיובה בא בהגיעה זמן מסוים, כגון זו, שחיובה בא בהגיע הרגל], וכבר מבואר במסכת קידושין, שכל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות, מכל מקום, היה אפשר לומר, שבמצוות ראייה הנשים חייבות, שהרי מצוות הקהל, אף על פי שגם היא מצווה עשה שהזמן גרמא, הנשים חייבות בה, כפי שנתבאר בדף ג', ואם כן

^א ולא אמרינן עד שיהא מועד בשלשה בכל מין ומין, דהואיל והועד שלשה נגחותיו בשלשה מינין, אין זה מקפיד על מין אחר, אף כאן, לא באו שלשה דברים לידו בבת אחת, אלא כולן משום שטות. [רש"י].

^ב יליע לפי מי הספק. שכן לכאורה לפי רבי יוחנן אין מקום להסתפק, שהרי מאחר שבדבר אחד הוחזק שוטה גמור, אם יש בו שטות אחר הרי זה שוטה, ואם לאו אינו שוטה. ואם כן הספק לפי רב הונא. אולם גם לפי רב הונא לכאורה יש לומר כן, אם הוא שוטה בשלושה דברים, הרי זה שוטה, ואם לאו אינו שוטה. ואפשר שרבו הונא מאחר שהוחזק לשוטה לא יצא מחזקה זו עד שיחזור בו בשלושה דברים. וילייע בדבר.

שמא יאמר אדם, היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר, כולם נִתְּנוּ מְרֵעָה אָחָד, אל אחד נתנם, [ואין לך מבני המחלוקת מביא ראייה מתורת אלוה אחר, אלא מתורת אלקינו], פרנס אחד [=משה] אמרם, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנאמר, "וַיִּדְבֹר אֱלֹקִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמֵּר" (שמות כ"א), [ואין לך מביא ראייה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו]. אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים, ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרים ואת דברי מתירים את דברי פוסלים ואת דברי מכשירים, כלומר, מאחר שכולן לבם לשמים, עשה אזנך שומעת ולמוד, ודע דברי כולם, וכשתדע להבחין אי זה יכשר, קבע הלכה כמותו.

וכששמע רבי יהושע כל הדברים הללו, בלשון הזה אמר להם, אין דור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.

עמון ומואב בשביעית

מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית, שהלך להקביל פני רבי אליעזר בלוד.

אמר לו רבי אליעזר, מה חידוש היה בבית המדרש היום?

והשיב רבי יוסי, נמנו וגמרו, עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. כלומר תקנו תקנה זו, שבני ישראל הדרים בעבר הירדן בארץ עמון ומואב שכבשו מסיחון ומעוג, שהם זורעים שדותיהם בשביעית, בשנה שביעית יהיו מעשרים מעשר עני. [שבארץ ישראל בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית מעשרים מעשר ראשון ומעשר שני, ובשנה שלישית וששית מעשרים מעשר ראשון ומעשר עני, אבל בשביעית אין זורעים, ואין בה מעשרות כלל, ובארץ עמון ומואב שלא קדשום עולי גולה להיות כארץ ישראל, זורעים בהן, ויש לעשר את התבואות, והתקינו לעשר מעשר עני].

הוקשה הדבר בעיני רבי אליעזר, שנתן רבי יוסי עטרה לאותו דורש, והלא מימות אנשי כנסת הגדולה היתה תקנה זו, ולפיכך אמר לרבי יוסי, "יוסי, פשוט יידך וקבל עיניך", [כלומר פתח יידך לתפוס את עיניך שיפלו ממקומן]. פשט רבי יוסי ידיו, וקבל את עיניו.

בכה רבי אלעזר ואמר, "סוד ה' לִרְאֵיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעֵם" (תהלים כ"ה י"ד), ופנה לרבי יוסי, ואמר לו, לך אמור להם, אל תחושו למניינכם, כלומר, אל יהי לכם שום חשש וגמגום במה שמיניתם ותיקנתם, שהרי הסכמתם להלכה, כך מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו, ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני, עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. והטעם לכך, כי הרבה כרכים כבשו עולי מצרים, ולא כבשום עולי בבל, מפני שקדושה ראשונה [שקידש יהושע], קדשה לשעתה, ולא קדשה לעתיד לבא, אבל קדושה שניה [שקדשו בימי עזרא], קדשה לעולם, ולכן יש מקומות בארץ עמון ומואב, שהניחום ולא קדשום, כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית, שזרעו בהם ויהיה לעניים לקט שכחה ופאה וכן מעשר עני, [וברשות החכמים היה להטיל עליהן איזה מעשר שירצו, לפי שאין חייבין מן התורה].

תנא, לאחר שנתייבשה דעתו של רבי אליעזר, אמר, יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן, וחזרו.

השוטה

השוטה שאין בו דעה, פטור מהמצוות, ומהעונשים, ואין קניינו קניין.

וביארנו בברייתא, שהעושה את שלושת הדברים הבאים הרי הוא שוטה. (א)

היה אפשר לומר, שכשם שבהקהל הן חייבות, כך הן חייבות בראיה.

אולם באמת הנשים פטורות מראיה, כי נאמר, "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה" (בבבא מציעא נ"ג א). והמיעוט "זְכוּרָה" מלמד, שרק זכרים חייבים בראיה, אבל נשים פטורות. [ושני מיעוטים כלולים במילה "זְכוּרָה" שהרי היה יכול לכתוב רק "זכר" ומאחר שכתב "זכורה", הרי כאן שני מיעוטים, מהאחד מיעוט נשים, ומהשני דבר נוסף המבואר להלן].

טומטום ואנדרוגינוס פטורים מראיה

כבר נתבאר, שהכתוב "יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה", שני מיעוטים יש בו, האחד מלמד שדווקא זכרים חייבים בראיה, ולא נשים. והמיעוט הנוסף מלמד, שדווקא זכרים גמורים חייבים בראיה, אבל טומטום ואנדרוגינוס פטורים.

האנדרוגינוס הוא מי שיש בו זכרות ונקבות, ולולא המיעוט היה מקום לומר, מאחר שיש בו צד זכרות, חייב בראיה כזכרים, ולכן בא הכתוב ולימד, שאין הדבר כן, כי אינו זכר גמור בלבד.

וסתם טומטום הוא מי שאין בו לא זכרות ולא נקבות, שסתום הוא מכאן ומכאן, והרי הוא ספק זכר ספק נקבה, ולא הוצרך הכתוב לפטורו, כי לא היה מקום לטעות בדבר, לומר שהוא חייב, שהרי הוא ספק אשה, ואם יביא קרבן ראיה, הרי זה ספק חולין בעזרה.

והטומטום שבא הכתוב לפטורו, הוא טומטום שביציו מבחוץ, שבכך נודע שהוא זכר, אבל הגיד סתום, ובא הכתוב ולימד, מאחר שאינו זכר גמור, הרי זה פטור.

חיוב קטן בראיה

בברייתא מבואר, שהריבוי "יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה", בא ללמד, שגם קטנים חייבים בראיה.

אולם מסקנת הגמרא, שמצוות ראיה בקטנים הרי היא ככל המצוות, שמדין תורה הקטנים פטורים מהן, וחכמים תקנו לחנכם בכל אחת מהמצוות, בהגיעם לגיל הראוי לכל מצווה ומצווה.

ואם כן, קטן שהגיע לחינוך ראיה, חייב בראיה מדברי חכמים, וקטן שלא הגיע לחינוך ראיה, פטור מראיה.

והברייתא בה נתבאר, שהריבוי "קָל" מלמד שגם קטנים חייבים בראיה, מדברת בקטנים שהגיעו לחינוך, ואין הכתוב הזה עיקר, אלא אסמכתא בעלמא.

ובדף ו' יתבאר בעזה"י אימתי מגיע הקטן לגיל חינוך מצוות ראיה.

מי שאינם יכולים לעלות עם הכל פטורים מראיה

מסקנת הגמרא, שהכתוב "יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה", בא ללמד, שאין חייבים בראיה, אלא היכולים לבוא ולהיראות עם כל הזכרים יחד.

יצאו בעלי האומנות הבאות, שמאחר שריחם רע מחמת אומנותם, אינם יכולים לעלות יחד עם אחיהם, ולכן הם פטורים מראיה.

ואלו הם: (א) המקמץ [=הוא המקמץ בידו צואת כלבים, כדי לתקן בהן עורות]. (ב) והמצרף נחשת [=שמצרפו במקום שחופרים אותו מן הקרקע]. (ג) והבורסי [=מעבד עורות].

חיוב עבדים בראיה

א. עבדים שאינם משוחררים.

נאמר בעבדים "חֲפֵשָׁה לֹא נִתְּן לָהּ" (ויקרא י"ט כ'), וכן נאמר בנשים "וְכִתְּבָהּ לָהּ" (דברים כ"ד א'). ולמדו מכאן בגזרה שווה, שהעבדים הרי הם כנשים, כל מצוות שנשים חייבות בהן, גם עבדים חייבים בהן, וכל מצוות שנשים פטורות מהן, גם העבדים פטורים מהן.

וכבר נתבאר לעיל, שנשים פטורות ממצוות ראיה, ואם כן, גם עבדים פטורים ממצוות ראיה.

ב. עבדים משוחררים.

עבדים משוחררים הרי הם כגרים, ודינם ככל ישראל, ולכן הם חייבים בראיה.

ג. מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

היה מקום לומר, שמי שחציו עבד וחציו בן חורין יהיה חייב בראיה מחמת חציו בן חורין, אולם באמת אין הדיון כן, כי נאמר "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה" (בבבא מציעא נ"ג א), ללמד, שאין חייב בראיה אלא מי שיש לו אדון אחד, יצא זה, שיש לו אדון אחר, שהוא פטור. וזהו ששנינו במשנתנו שעבדים שאינם משוחררים פטורים. אמנם כל זה כדעת בית הלל לפי משנה ראשונה, אבל למשנה אחרונה, מאחר שהאדון מחויב לשחרר את העבד, הרי זה נידון כמשוחרר, וחייב בראיה^א.

בעלי קבין פטורים מראיה

בדף ג' כבר נתבאר, שבעלי קבין פטורים מהראיה, כי נאמר בענין ראיה "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאָהָ פֶלֶא זְכוּרָה", ופעמים הם רגלים. וכן הוא לדעה שניה בברייתא המובאת בדף זה.

אכן לדעה ראשונה בברייתא המובאת בדף זה, ענין זה שבעלי קבין פטורים מהראיה, למד מהכתוב "שֶׁלֶשׁ רְגָלִים" תחג לי בשננה" (שמות כ"ג י"ד).

מי שאינו יכול לעלות בכוחות עצמו פטור מראיה

נאמר "שֶׁלֶשׁ רְגָלִים" תחג לי בשננה" (שמות כ"ג י"ד), ללמד, שאין חייב בראיה, אלא מי שיכול לבוא ברגליו שלו, בלא שום סיוע, ומכאן למדו, שכל אלו שצריכים סיוע, פטורים מראיה, ובכללם, חיגר, חולה, סומא, זקן.

ודעת רבי יוחנן בן דהבאי משום רבי יהודה, שגם סומא בעינו אחת פטור מראיה, כפי שנתבאר בדף ב'. ודעת רבי תנחום, שגם חיגר ברגלו אחת פטור מראיה, כפי שנתבאר בדף ב'.

המפונק פטור מראיה

עוד אמרו, שהכתוב הני"ל מלמד גם על המפונקים, שאינם יכולים ללכת בלא מנעל, שהם פטורים מראיה, כי אינם יכולים לבוא ברגלם ממש, ולמדנו שאין להיכנס לעזרה במנעל, שנאמר, "כִּי תִבְאוּ לְאֲרוֹת פְּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצָרִי" (ישעיהו א' י"ב).

^א ומשנה שנשנית לא זה ממקומה. [רש"י דף ב'].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גיליון ח
מסכת חגיגה ב'–ו'
ט"ו אלול – כ"ג אלול

טמא פטור מראיה

הטמא, מאחר שאסור לו להיכנס לעזרה, פטור מראיה לגמרי, ואינו משלח עולת ראיה ביד אחר. **שנאמר**, "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מקל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ו**נבאת שמה**. ו**הבאתם שמה** עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם וכלת בקרכם וצאנכם" (דברים י"ב ה-ו) ללמד שכל שישנו בביאה, ישנו בהבאה, וכל שאינו בביאה, אינו בהבאה.

טמא וערל באכילת תרומה

בענין אכילת תרומה נאמר, "איש איש מנרע אהרן והוא צרוע או זב בקדושים לא יאכל עד אשר יטהר והנפץ בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע" (ויקרא כ"ב ד).
ואמר רבי עקיבא, שהריבוי "איש איש" בא ללמד על הערל [אף בהיתר, כגון שמתו אחיו מחמת מילה], שגם הוא כטמא, ואסור באכילת תרומה.

הערל פטור מראיה

לדעת רבי עקיבא, שאמר, שלענין אכילת תרומה ערל דינו כטמא. כן הוא לשאר דברים, ערל דינו כטמא. ולפיכך, כשם שטמא פטור מראיה, ואינו משלח קרבנו על ידי אחר, כך הערל פטור מראיה, ואינו משלח קרבנו על ידי אחר.

רב הונא בכה על שנותרו מהקב"ה

א. נאמר "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹר אֶל פְּנֵי הָאֵדֹן ה'". ובדף ב' כבר נתבאר, שהכתוב הזה נדרש גם ככתבו "יִרְאֶה", וגם כקריאתו "יִרְאֶה", לומר לך שכדרך שאתה בא, כך הוא בא.

וכשרב הונא היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **עבד שהיה חביב לרבו, עד שהיה רבו מצפה לו לראותו, יתרחק ממנו?** כלומר, כיצד ארע שנהפך לו לשונא, ורחקו, עד שצוה שלא יראהו, כמו שאמר, "**פִּי תִבְאֹו לְרֵאוֹת פְּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצָרִי**" (ישעיה א' י"א).

ב. נאמר "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כ"ז ז).

וכשרב הונא היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **עבד שהיה חביב לרבו, עד שהיה רבו מצפה לו שיאכל על שלחנו, יתרחק ממנו?** כלומר, כיצד ארע שנהפך לו לשונא, ורחקו, עד שצוה שלא יביא קרבנות לפניו, כמו שאמר, "**לָמָּה לִי רֵב זְבָחֶיכֶם יֹאמֶר ה'** שְׁבַעֲתֵי עֹלוֹת אֵילִים וְחֶלֶב מְרִיאִים וְדַם פְּרִים וּכְבָשִׂים וְעֲתוּדִים לֹא חֲפָצְתִּי" (ישעיה א' י"א).

רבי אלעזר בכה על עומק התוכחה והדין

ג. נאמר, "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אֲבִי חֵי וְלֹא יִכְלֹו אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ פִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו" (בראשית מ"ה ג).

וכשרבי אלעזר היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **ומה תוכחה של בשר ודם** [שמוכיח פשעו בפניו], **כך, תוכחה של הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה**.

ד. נאמר, "וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל לָמָּה הֲרַגְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שְׂאוּל צַר לִי מֵאֵד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחַמִּים בִּי וְאֵלֶיכֶם סָר מַעֲלִי וְלֹא עָנְנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בְּחִלְמוֹת וְאֶקְרָא לָךְ הַהוֹדִיעֵנִי מֵהָ אֲעֹשֶׂה" (שמואל א' כ"ח ט"ו).

וכשרבי אלעזר היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **ומה שמואל**

הצדיק, היה מתיירא מן הדין, [שמשום כך היה ירא, כפי שיתבאר בעזה"י להלן], **אנו, על אחת כמה וכמה**.

יראת שמואל כשהעלוהו באוב

כשביקש שאול מבעלת האוב להעלות את שמואל, עלה שמואל, ואמר לשאול, "וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל לָמָּה הֲרַגְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שְׂאוּל צַר לִי מֵאֵד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחַמִּים בִּי וְאֵלֶיכֶם סָר מַעֲלִי וְלֹא עָנְנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בְּחִלְמוֹת וְאֶקְרָא לָךְ הַהוֹדִיעֵנִי מֵהָ אֲעֹשֶׂה" (שמואל א' כ"ח ט"ו), ואמרו שהיה רוגזו, משום שהיה ירא על שקוראים אותו לדין.

וזהו שנאמר מתחילה, "וַתֹּאמֶר הָאֲשֶׁה אֶל שְׂאוּל אֲלֵהִים רְאִיתִי עֲלִים מִן הָאֲרָץ" (שמואל א' כ"ח י"א), שמשמע שעלו שנים, שכשנתבקש שמואל לעלות, הלך והביא את משה עמו, שאמר לו, שמא חס ושלום אני נתבע לדין, קום עמי, ותעיד שאין דבר שכתבת בתורה שלא קיימתי.

כולי האי ואולי

ה. נאמר, "וַיִּתֵּן בְּעֶפְרַיִם פִּיהוֹ אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה" (איכה ג' כ"ט).

וכשרבי **אמי** היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **כולי האי ואולי**, כלומר כל היסורים הללו יקבל ועדיין הוא רק בספק "אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה".

ו. נאמר, "יִבְקֶשׁוּ אֶת ה' כָּל עַנְיֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעֲלוֹ בְּקִטּוֹ צָדֵק בְּקִטּוֹ עָנְנוּ אוֹלֵי תִּסְתֵּרוּ בְּיוֹם אָף ה'" (צפניה ב' ג).

וכשרבי **אמי** היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **כולי האי ואולי**, כלומר כל הדברים הללו יעשו, ועדיין הם רק בספק "אוֹלֵי תִּסְתֵּרוּ בְּיוֹם אָף ה'".

ז. נאמר, "שִׁנְאוּ רָע וְאֶהְבּוּ טוֹב וְהִצִּיגוּ בְּשַׁעַר מִשְׁפָּט אוֹלֵי יַחַן ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁאֵרֵי יוֹסֵף" (עמוס ה' ט"ו).

וכשרבי **אסי** היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, **כולי האי ואולי**, כלומר כל הדברים הללו יעשו, ועדיין הם רק בספק "אוֹלֵי יַחַן".

"יֵשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט"

ח. נאמר, "רַב אֶכֶל נִיר רְאִשִׁים יֵשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט" (משלי י"ג כ"ג). וכשרב יוסף היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה על כך **שיש שהם כלים אף שאין עוון בידם**, ולא היה משפט לספוטם.

ומעשה ארע, כשהיה מלאך המות אצל רב ביבי בר אביי [שהיה רגיל לבוא לפניו]. ואמר המלאך לשלוחו, לך הבא לי מרים מגדלא שער נשיא, [כלומר הרוג את מרים המקלעת שער הנשים]. הלך שלוחו, והביא לו מרים מגדלא דרדקי. אמר לו מלאך המות, אני את מרים מגדלא שער נשיא אמרתי לך להביא. אמר לו שלוחו, אם כן, אחזירנה. אמר לו מלאך המות, הואיל והבאת אותה, תהא במנין המתים, אכן מאחר שלא הגיע זמנה, כיצד יכולת לקחתה. אמר לו, היתה אוחות בידה מגרפה שחותרים בה גחלים, והיתה מכבדת בה את התנור, והניחה אותה על רגלה כשהיא חמה, ובכך הורע מזלה, ונחלשה, ויכולתי לה.

דף ה'

שאל אותו רב ביבי בר אביי, וכי יש לכם רשות לעשות כן. השיב לו מלאך המות בשאלה, וכי לא נאמר "וַיִּשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט".

יוחנן היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שאמר, עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו, תקנה יש לו?

שקל עלינו הכתוב קלות כחמורות

נאמר "וְקִרְבָּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט וְהִיטִיתִי עִד מִמֶּהָר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשָׁקֵר וּבְעֵשְׂקֵי שָׁכֵר שָׁכֵר".
ואמר רבי יוחנן בן זכאי, אוי לנו, ששקל עלינו הכתוב קלות [=עושי שכר שכיר] כחמורות [=מנאפים ומכשפים].

כל המטה דינו של גר

אמר ריש לקיש, כל המטה דינו של גר, כאילו מטה דינו של מעלה, שנאמר בכתוב הנ"ל, "וּמִטֵּי גֵר".

כל העושה דבר עבירה ומתחרט בו

אמר רבי חנינא בר פפאי, כל העושה דבר עבירה ומתחרט בו, מוחלים לו מיד, שנאמר בכתוב "וְלֹא יִרְאוּנִי" כלומר מאחר שעשו הדברים הללו "וְלֹא יִרְאוּנִי", לכן יענשו, אבל אם היו "וְיִרְאוּנִי", מוחלים להם מיד.

[קהלת י"ב י"ד] כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע.

עבד שרבו שוקל לו שגגות כזונות

יב. נאמר, "כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם", כלומר אף על הנעלמות, הן השגגות הוא מביאו במשפט. וכשרבי יוחנן היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שאמר, עבד שרבו שוקל לו שגגות כזונות, תקנה יש לו?

"על כל נעלם"

מבואר שעל הכל הקב"ה יבוא במשפט ואף "על כל נעלם" כלומר אפילו דבר מועט.

לדברי רב – אף על דבר קל, כגון שהורג כינה בפני חברו, שחברו נמאס בה, כלומר קצה דעת חברו בדבר.

ולדברי שמואל – אף על דבר קל, כגון שרק בפני חברו, וקצה דעת חברו בדבר.

"אם טוב ואם רע"

מבואר שעל הכל הקב"ה יבוא במשפט, ואף דבר שהוא "אם טוב ואם רע", כלומר אף דבר שנראה טוב.

בבית מדרשו של רבי ינאי אמרו, כגון זה שנותן צדקה לעני בפרהסיא, שלכאורה עושה טוב, שנותן צדקה, ובאמת עושה רע, שמביישו. וכן כשרבי ינאי ראה אדם אחד נותן זוז לעני בפרהסיא, אמר לו, מוטב היה שלא היית נותן לו, ממה שנתת לו וביישתו.

ובבית מדרשו של רבי שילא אמרו, כגון זה שנותן צדקה לאשה בסתר, שלכאורה עושה טוב, שנותן צדקה, ובאמת עושה רע, שמביאה לידי חשד.

ורבא אמר כגון זה, המשגר לאשתו בערבי שבתות בשר שאינו מחותך, [שאינו

הקשה רב ביבי בר אביי, והלא נאמר, "דור הלך ודור בא והארץ לעולם עמדת" (קהלת א' ד), כלומר יש זמן קצוב שהוא שנות דור, לזמן הליכתו לעולם, ולזמן ביאתו משם. והשיב לו מלאך המוות, איני מוסר אותם לשומרי המתים, ששמו דומה, אלא מתגלגלים עמי, ושטים בעולם עד שיתמלאו שנותיהם הנקראים דור, ורק אז אני מוסר אותם לדומה.

שאל רב ביבי בר אביי, סוף סוף, בשנים שהיו ראויות להם, מה אתם עושים. השיב לו מלאך המוות, אם יש צורבא מרבנן שמעביר על מידותיו, אנו מוסיפים לו תחת מה שנטלנו מהם.

עבד שמסיתים את רבו וניסת

ט. נאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הַשֵּׁמֶת לְבָד אֶל עַבְדֵי אֱיֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בְּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיִשָּׁר יִרְא אֱלֹהִים וְסָר מִרַע וְעָדְנוּ מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ וְתִסִּיתָנִי בּוֹ לְבַלְעוֹ חַנָּם" (איוב ב' ג'). וכשרבי יוחנן היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שאמר, עבד שמסיתים לו רבו, וניסת, תקנה יש לו?

"הן בקדשו לא יאמין"

ז. נאמר, "הן בקדשו לא יאמין ושמם לא יבו בעיניו" (איוב ט"ו ט"ו). וכשרבי יוחנן היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שאמר, אם בקדושותי לא יאמין, במי יאמין?

יום אחד היה מהלך בדרך וראה אדם מלקט תאנים את המבושלות הניח ואת שאינן מבושלות לקח. שאל אותו רבי יוחנן וכי אלו שהך משאיר אינן טובות יותר. השיב לו צריך אני את התאנים לדרך ואלו שעדיין לא נתבשלו כל צרכן משמרות יותר אבל אלו שכבר נתבשלו כל צרכן ממהרות להירקב.

אמר רבי יוחנן, אם כן, זהו ביאור הכתוב "הן בקדשו לא יאמין", שממהר ליטול את הבחורים הצדיקים, שמא אם יאריכו ימים, יחטאו ויתקלקלו.

אותו תלמיד שמת צעיר מבעט ברבותיו היה

תלמיד אחד היה בשכנותו של רבי אלכסנדר, ומת [=שכיב] בעודו צעיר. ואמר על כך רבי אלכסנדר, שמת משום שלא הלך בדרך ישרה, ואם היה רוצה ללכת בדרך טובים, היה חי.

ואף שנתבאר לעיל, שפעמים מתים בחורים צדיקים, אף על פי שהולכים בדרך ישרה, שכן עליהם נאמר "הן בקדשו לא יאמין", ידע רבי אלכסנדר, שאותו תלמיד אינו מהם, וסיבת מותו משום שלא הלך בדרך ישרה, כי היה מבעט ברבותיו, ומבואר שעל דבר זה מגיע המוות, שנאמר, "וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לְרָשָׁע וְלֹא יִצְרָךְ יָמִים כְּצֶל אֲשֶׁר אֵינְנוּ יִרְא מִלְּפָנֵי אֱלֹהִים" (קהלת ח' י"א), ושנינו במסכת קידושין, מורא זו איני יודע מהו, כשהוא אומר "מִפְּנֵי שִׁיבָה תָּקוּם וְהִדְרָתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיִרְאֶתָּ מִלְּפָנֵי אֱנִי הִי" (ויקרא י"ט ל"ב), הוי אומר, מורא זו כבוד חכמים.

[מלאכי ג' ה'] וְקִרְבָּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט וְהִיטִיתִי עִד מִמֶּהָר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשָׁקֵר וּבְעֵשְׂקֵי שָׁכֵר אֲלֵמְנָה וְיָתוּם וּמִטֵּי גֵר וְלֹא יִרְאוּנִי אָמֵר ה' צְבָאוֹת.

עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו

יא. נאמר, "וְקִרְבָּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט וְהִיטִיתִי עִד מִמֶּהָר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשָׁקֵר וּבְעֵשְׂקֵי שָׁכֵר אֲלֵמְנָה וְיָתוּם וּמִטֵּי גֵר וְלֹא יִרְאוּנִי אָמֵר ה' צְבָאוֹת". וכשרבי

את עיניהם, ובתוך כך שלחו מבית שבור מלכא, לשלול ממון ממנו. ואמר, זהו ששינו, אמר רבן שמעון בן גמליאל, כל מקום שנתנו חכמים עיניהם, או מיתה או עוני.

דברים שעושה עמנו לטובה גם בשעת הסתר פנים

מהקלות שנתקללו ישראל, "וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְּיָוִם הַהוּא עַל כֵּן הִרְעָה אֶשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹקִים אֲחֵרִים" (דברים ל"א י"ח).

ואמר רבא, מתוך כך שנאמר "בְּיָוִם הַהוּא", הרי זה מלמד, שלא יהא הסתר גמור, אלא הסתר של יום בלבד, אבל בלילה, בחלום, יהיה גילוי, וכמו שנאמר, "וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נָא דְבָרֵי אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה' בְּפִרְאָה אֱלֹוֹ אֲתֹנְדַע **בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ**" (במדבר י"ב ו'), שמראים לו חלום, כדי שיתפלל על הדבר.

ורב יוסף אמר דבר נוסף, שיהיה גם בשעת הסתר פנים, והוא, **שידו נטויה עלינו להגן עלינו**, כמו שנאמר, "וְאֶשֶׁשׁ דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶלְךָ יָדִי כְּסִיתִיךָ לְנֹטַע שְׁמִים וְלִסְדֵּךָ אֲרָץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה" (ישעיהו נ"א ט"ז).

רבי יהושע והמין שרמזו זה לזה בפני הקיסר

רבי יהושע בן חנניה היה עומד בבית הקיסר, והיה שם מין אחד, והראה לרבי יהושע ברמז, על ידי תנועות היד והאצבעות, אתם עם, שהחזיר ריבונכם פניו מכם. השיב לו רבי יהושע, גם כן ברמז, עדיין ידו נטויה עלינו להגן עלינו.

שאל הקיסר את רבי יהושע, מה סימן לך אדם זה. והשיב רבי יהושע, סימן לי, אתם עם שהחזיר ריבונכם פניו מכם, וסימנתי לו, עדיין ידו נטויה עלינו.

שאלו את אותו מין, מה סימנתי לרבי יהושע. ואמר, שסימן לו, שהם עם שהחזיר ריבונם פניו מהם. הוסיפו ושאלו אותו, ומה השיב לך. ואמר, איני יודע.

אמרו, אדם שאינו יודע מה מסמנים לו ברמזה, מסמן ורומז בפני המלך? הוציאוהו והרגוהו.

"אֲבָדָה עֲצָה מִבְּנֵי נִסְרָחָה חֲכָמָתָם"

כשעמד רבי יהושע בן חנניה להיפטר [=כי קא ניחא נפשיה], אמרו לו החכמים, מה יהא עלינו מהמינים, כלומר, מעתה מי ישיב להם וינצח אותם בויכוחים.

אמר להם רבי יהושע, נאמר, "לְאֲדָוָם כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חֲכָמָה בְּתִימֹן אֲבָדָה עֲצָה מִבְּנֵי נִסְרָחָה חֲכָמָתָם" (ירמיהו מ"ט ז), לומר לך, כיון שאבדה עצה מבנים, נסרחה חכמתם של אומות העולם. אי נמי, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכְּהָ וְנִלְכְּהָ לְנִגְדֶךָ" (בראשית ל"ג י"ב), כלומר בשווה לך.

"ומגיד לאדם מה שחוו"

רבי אילא היה עולה במדרגות בית מדרשו של רבה בר שילא, ושמע תינוק [=ינוקא] שהיה קורא את הפסוק, "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הַרִים וּבִרְא רֹחַ וּמִגִּיד לְאָדָם מַה שְּׁחָו עֲשָׂה שְׁחַר עֵיפָה וְדָרַךְ עַל בְּמִתֵּי אֲרָץ ה' אֱלֹקֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ" (עמוס ד' י"ג). אמר, **עבד שרבו מגיד לו מה שיחו, תקנה יש לו**. וביאר רב שהכוונה לשיחה יתירה של שחוק בין איש לאשתו לפני תשמיש, שאף היא, **אם אין בה צורך**, מגידים לו לאדם בשעת מיתה.

מנוקד מן החלב ומן הגידים האסורים] שמתוך שממהרים לעשות צורכי שבת, אינם נותנים לב, אם מנוקד הוא. וכן הוא ברוב בני אדם אבל היודע באשתו שלא תבוא לידי מכשול רשאי לעשות כן ורבא עצמו עשה כן, שידע באשתו שהיא בת רב חסדא, שהיא בקיאה ולא תכשל.

ושמואל אמר, כגון זה הממציא לו מעות לעני בשעת דוחקו, שלכאורה עושה טוב, שנותן לו צדקה, אולם באמת רעה היא, שהמתין לו עד שעת דחקו, ולא נתן לו קודם לכן, שאז היה יכול לבקש מזונותיו, ולקנות בשעת הזול. ואמר רבא שזהו שאומרים בני האדם, זוזא לעללא לא שכיחא [=זוזים לקנות התבואה אינן מצויות], לתליתא שכיח [=להפסד ולאביד מצויות].

[דברים ל"א כ"א] וְהִיָּה כִּי תִמְצָאנָה אֶתְּוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעַד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֶרְעוֹ כִּי יִדְעִיתִי אֶת יְצָרוֹ אֶשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרֶם אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאָרֶץ אֶשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי.

עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות

יג. נאמר, "וְהִיָּה כִּי תִמְצָאנָה אֶתְּוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת". וכשרבי יוחנן היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שאמר, **עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות, תקנה יש לו**:

"רעות רבות וצרות"

מהקלות שנתקללו ישראל, שיבואו עליהם "רעות רבות וצרות", כלומר רעות שהן סמוכות וקשורות זו לזו.

כגון זיבורא [=צרעה] ו**עקרבא** [=עקרב], שנתבאר במסכת עבודה זרה, שמי שעקצו עקרב, תקנתו לשתות מים חמים, אבל מים קרים הם סכנה בשבילו, ומי שעקצו צרעה, תקנתו לשתות מים קרים, אבל מים חמים הם סכנה בשבילו. ומעתה, מי שעקצוהו גם צרעה וגם עקרב, אין לו תקנה, שכל מה שיעשה לתקנת עקיצה זו, הרי הוא סכנה לעקיצה האחרת. והרי אלו שתי רעות הנעשות צרות זו לזו.

[דברים ל"א י"ז] וְהָרָה אֶפִּי בּוֹ בְּיָוִם הַהוּא וְעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֵם וְהִיָּה לְאָכַל וּמִצָּאֵהוּ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בְּיָוִם הַהוּא הֲלֹא עַל כֵּי אֵין אֱלֹקֵי בְּקָרְבֵי מִצְאוּנֵי הָרַעוֹת הָאֵלֶּה.

"והסתרת פני מהם והיה לאכל"

מהקלות שנתקללו ישראל, "וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֵם" [=שצועקים מצרות הבאות עליהם, ואינם נענים שלא יבואו], "וְהִיָּה לְאָכַל" [=שהנכרים שוללים ממנו]. ואמר רב ברדלא בר טביומי אמר רב, **כל שאינו בהסתר פנים**, אינו מהם [כלומר אינו מזרע ישראל], **וכל שאינו בוהיה לאכל, אינו מהם**.

שאלו החכמים את רבא, והרי כבודו אינו לא בהסתר פנים, ולא בוהיה לאכול. אמר להם, האם יודעים אתם כמה ממון אני שולח בצנעה לבית שבור מלכא, כלומר שוללים ממני ממוני, ואני בוהיה לאכול. ואף על פי כן נתנו בו החכמים

^א כך שמעתי. ולי נראה, לקנות בשעת הדחק מזון שהוא תולה בסלו, כדאמר מר, תלא סילתא, תלא מזוני, תלאי בביתא קשה לעניו. [רש"י].

^ב לכאורה משמע שדי בכך שאינו באחד מהם כדי שלא יחשב מהם. אולם מתוך תשובת רבא משמע שדי בכך שהוא באחד מהם כדי שיחשב מהם.

³ מתלמידי ישר שאינם מאמינים לדברי חז"ל. [רש"י].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גיליון ח2
מסכת חגיגה ב'–י'
ט"ו אלול – כ"ג אלול

אחת, שאלו את בני המקום אם יש בעיר זאת צורבא מרבנן, שאמרו, אם ימצא, נלך ונקביל פניו. אמרו להם בני העיר, יש כאן צורבא מרבנן והוא מאור עינים [=עיוור].

אמר רבי חייא לרבי, שב אתה ולא תזלזל בנשיאותך ללכת להקביל פני קטן ממך אלך אני לבדי ואקביל פניו. נתחזק רבי על רבי חייא והלך עמו.

כשנפטרו מאותו צורבא מרבנן, [כלומר כשנטלו ממנו רשות ללכת, ועמדו להיפטר], בירך אותם כך, אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואים, תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראים.

אמר רבי לרבי חייא, אם הייתי נשמע לך, ולא בא עמך, היית מונע ממני ברכה גדולה זו.

שאלו את אותו חכם, ממי למדת ענין זה, שכל כך גדולה הקבלת פנים. והשיב להם, שלמד זאת מדרשתו של רבי יעקב איש כפר חיטייא. שרבי יעקב היה מקביל פני רבו בכל יום. וכשהזקין רבי יעקב, אמר לו רבו, לא יצטער להטריח עצמך להקביל פני, שהרי אינך יכול. אמר לו רבי יעקב, וכי דבר קטן הוא, מה שנאמר בחכמים, "ויחיי עוד לנצח לא ירצה השחת. כי ירצה חכמים מותו יחד קסיל ובער יאבדו ועזבו לאחריהם חילים" (תהלים מ"ט י"א), ומה הרואה חכמים במיתתם, יחיה, בחייהם, על אחת כמה וכמה.

בר בי רב דחד יומא

רב אידי אביו של רבי יעקב בר אידי, היה רגיל לצאת מביתו אחר פסח ואחר סוכות לבית המדרש, והיה מהלך לשם במשך שלושה חודשים, עד שמגיע לבית המדרש, ושוהה בו יום אחד, ושוב חוזר לביתו שלושה חודשים, וכן היה בכל שנה, והיו החכמים קוראים לו, בר בי רב דחד יומא [=בן בית המדרש של יום אחד].

חלשה דעתו, וקרא על עצמו את הפסוק, "שחך לרעהו אהיה קרא לאלוה ויענהו שחוק צדיק תמים" (איוב י"ב ד).

אמר לו רבי יוחנן, בבקשה ממך, על תעניש את החכמים, [כלומר לא תקפיד עליהם, שאם תקפיד, יענשו על כך]. ויצא רבי יוחנן לבית המדרש, ודרש, נאמר, "ואותי יום יום ידרשו וידעת דרכי יחפצו" כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב ושאלוני משפטי צדק קרבת אלקים יחפצו" (ישעיהו נ"ח ב), וכי ביום דורשים אותנו, ובלילה אין דורשים אותנו, אלא לומר לך, כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב, כאילו עסק כל השנה כולה.

גם בפורענות יום נחשב כשנה

וכן במדת פורענות, יום אחד שחוטאים בו, נחשב כשנה, ולכן כשחטאו מרגלים ארבעים יום, נחשב להם כאילו חטאו ארבעים שנה, ונענשו ארבעים שנה, שנאמר, "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשארו את עונותיכם ארבעים שנה וידעתם את תנאותי" (במדבר ל"ד), וכי ארבעים שנה חטאו, והלא ארבעים יום חטאו, אלא לומר לך, כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב, כאילו עבר כל השנה כולה.

דף ו'

אכן כל זה כשאנו צריך לרצותה, אבל אם צריך לרצותה, ידבר עמה ככל הצורך, ואין בכך שום חטא. וכן היה, כשרב כהנא שכב תחת מטתו של רב, ושמע שהוא סח וצחק ועשה צרכיו, עד שאמר על כך רב כהנא, דומה פיו של רב כמי שלא טעם תבשיל מעולם, כלומר נראה כמתאוה לתשמיש. [וכשרב שמע את רב כהנא אומר כן, אמר לו, כהנא צא, אין זה דרך ארץ שאתה כאן].

בני של הקב"ה

נאמר, "ואם לא תשמעוהו במסותרי תבכה נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותנד עיני דמעה כי נשבה עדר ה" (ירמיהו י"ג י"ז), ומבואר, שבמקום הנקרא מסתרים, יש בכיה לפני הקב"ה, ובכיה זו היא "מפני גוה". רב שמואל בר יצחק ביאר, שהבכיה היא מפני גאוותם של ישראל, שניטלה מהם, ונתנה לנכרים. ורבי שמואל בר נחמני ביאר, שהבכיה היא מפני גאוותה של מלכות שמים שנטלה.

ודווקא במקומות [=בתים] פנימיים, יש על כך בכיה, אבל במקומות [=בתים] חיצוניים, אין עציבות לפני הקב"ה, ועל כך נאמר, "הוד והדר לפניו עז והדרה במקומו" (דה"א ט"ז כ"ז).

ויש דבר, שיש עליו בכיה לפני הקב"ה אף בגילוי, והוא חורבן בית המקדש, שעליו נאמר, "ויקרא [בקול] ה' אלקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרקרה ולחגר שק" (ישעיהו כ"ב י"ב), ואפילו מלאכי שלום בכו על כך, כמו שנאמר, "הן ארץ אלקים צעקו וצעה מלאכי שלום מר ובכיון" (ישעיהו ל"ג ז).

שלוש דמעות

נאמר בכתוב הנ"ל, "ואם לא תשמעוהו במסותרי תבכה נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותנד עיני דמעה כי נשבה עדר ה" (ירמיהו י"ג י"ז).

ואמר רבי אלעזר, שלש דמעות הללו למה? אחת על מקדש ראשון. ואחת על מקדש שני. ואחת על ישראל שגלו ממקומו וזהו שנאמר, "כי נשבה עדר ה" וי"א שהדמעה השלישית אינה על עצם הגלות, אלא על ביטול תורה שבא מחמת הגלות, וזהו שנאמר, "כי נשבה עדר ה", כלומר, כיון שגלו ישראל ממקומם, אין לך ביטול תורה גדול מזה.

שלושה הקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום

א. על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק.

ב. ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק.

ג. ועל פרנס המתגאה על הצבור.

מאיגרא רם לבירא עמיקתא

רבי היה אוחז ספק קינות [=איכה] וקורא בו, כשהגיע לפסוק "איכה יעיב באפו ה' את בת ציון השליך משמים ארץ ותפארת ישראל ולא זכר הדם ורגליו ביום אפו" (איכה ב' א), נפל הספר מידו.

אמר, מאיגרא רם [=מג גבוה] לבירתא עמיקתא [=לבור עמוק], כלומר כמה גדולה הנפילה האמורה בפסוק הזה, שהרי אין לך השלכה ממקום גבוה למקום נמוך, כהשלכה משמים לארץ.

גדולה הקבלת פני חכם

רבי ורבי חייא היו מהלכים בדרך [=הוו שקלי ואזלי באורחא], כשהגיעו לעיר

קטן החייב בראיה

כבר נתבאר, שמדין תורה, קטן [שהוא פחות מבושלו עשרה שנים שלימות, או לא הביא שתי שערות של סימני גדלות], פטור מכל המצוות שבתורה, ובכלל זה ממצוות ראייה. אמנם משהגיע לגיל חינוך, שראוי ללמדו ויכול לקיים, הטילו חכמים על אביו לחנכו במצווה זו, כמו שהטילו עליו לחנכו בכל המצוות, כל אחת כשיגיע לגיל הראוי לחינוכה. ונחלקו חכמים מיהו הקטן הראוי לחנכו במצווה זו.

לדעת בית שמאי – כל שיכול אביו להרכיבו על כתפיו ולהעלותו מירושלים להר הבית, הגיע לגיל חינוך של מצות ראייה^א.

ולדעת בית הלל – זה שיכול לעלות רק על כתפיו של אביו, עדיין לא הגיע לגיל חינוך של מצוות ראייה, ורק אם יכול לאחוז בידו של אביו, ולהעלות ברגליו מירושלים להר הבית, הגיע לגיל חינוך של מצוות ראייה. והטעם לכך, כי גם הגדול הבא לקיים מצוות ראייה, עליו לבוא ברגליו, שנאמר, "שִׁלַּשׁ קָגְלִים תָּחַג לִי בְּשָׁנָה" (שמות כ"ג י"ד), ואם אינו יכול לעלות ברגליו, הרי זה פטור. ומאחר שהגדול שאינו יכול לעלות ברגליו פטור, הקטן שאינו יכול לעלות ברגליו אינו בר חינוך.

ואמר רבי להביא ראייה לדברי בית הלל משמואל הנביא, שנאמר בו, "וְחִנְךָ לֹא עָלְתָה כִּי אֶמְרָה לְאִישׁוֹ עַד יִגְמַל הַנֶּעָר [לסוף עשרים וארבעה חודשים] וְהִבְאִתִּי וְנִרְאָה אֶת פְּנֵי ה' וְנִשָּׁב שָׁם עַד עוֹלָם" (שמואל א' א' כ"ב), הרי שלא העלתה את שמואל עד שהיה בן שתי שנים, אף שלעלות על כתפי אביו מירושלים להר הבית הוא יכול בשנתו הראשונה, וכל שכן משילה למשכן, ועל כרחך לא העלתה אותו, כי עדיין לא היה יכול לאחוז ביד אביו ולעלות ברגליו.

ואביו דחה ראייה זו, שהרי יש לשאול, מדוע לא עלתה חנה עצמה, לקיים מצוות שמחה, אלא הסיבה לכך, כי ראתה בשמואל שהיה מפונק ביותר, וחששה בו שיחלש בדרך, ולכן לא עלתה, וזו הסיבה שגם הוא לא עלה.

עד ירושלים באו כל הקטנים

נתבאר, שדי בכך שיהא הקטן ראוי לעלות מירושלים להר הבית, [על כתפי אביו או ברגליו], כדי שיהיו חייבים לחנכו במצוות ראייה, אבל אין צריך שיהא ראוי לעלות כך מביתו שבשאר ארץ ישראל.

ומשמע מזה, שעד ירושלים עצמה הגיעו כל הקטנים, אף אלו שאינם ראויים למצוות ראייה, ולכן, מאחר שכולם בירושלים, כדי שיתחייבו במצוות ראייה, די בכך שיהיו ראויים לעלות מירושלים בלבד להר הבית, כדרך הבאים לקיים מצוות ראייה.

וביאר אב"י, שעד ירושלים באו הכל, גם הקטנים ביותר, **כי לעלות ירושלים עלו הכל, לא רק האנשים החייבים בראיה, אלא גם הנשים הפטורות מראיה, כי אף שהן פטורות מראיה, חייבות הן בשמחה, כמו שנאמר "וְיִשְׂמְחֶתְּ אִתָּה וּבִיָּתְךָ" (דברים י"ד כ"ו), ומאחר שגם הנשים עלו, העלו עימהן גם את בניהן הקטנים ביותר.**

^א אין הטעם לכך כי לדעתם גם מי שאינו ראוי לעלות ברגליו חייב בראיה, שהרי להלן מבואר, שלדברי הכל, מי שאינו ראוי לעלות ברגליו, פטור ממצוות ראייה.

קטן חיגר לדברי בית שמאי

נתבאר, שלדברי בית שמאי, קטן שאביו יכול להרכיבו על כתפיו להעלותו מירושלים להר הבית, חייב בראיה, אף על פי שאינו יכול להלך ברגליו.

והנה אם היה הקטן הזה חיגר, שלעולם לא יוכל לעלות ברגליו, דין פשוט הוא שגם בית שמאי מודים, שאין צריך לחנכו במצוות ראייה, שהרי גם כשיגדל יהיה פטור, ומה טעם לחנכו בקטנות, הלא אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא רגיל אחר מנהגו לכשיגדיל, וכיון שזה פטור לכשיגדיל אין צורך לחנכו.

אבל רבי שמעון בן לקיש נסתפק, מה הדין לדברי בית שמאי, בקטן חיגר שעתיד להירפא, ולהיות ראוי לעלות ברגליו לכשיגדיל, האם מאחר שסופו להיות חייב בראיה כשיגדיל, יש לחנכו בראיה, או מאחר שאפילו גדול אם הוא חיגר כמותו, פטור, גם הוא, כל זמן שהוא חיגר, אין צריך לחנכו.

ואב"י הכריע כפי הסברא האחרונה, שכל שגדול חייב מהתורה, מחנכים את הקטן מדרבנן, וכל שהגדול פטור מהתורה, הקטן פטור אף מדרבנן.

קטן סומא לדברי הכל

נתבאר, שלדברי הכל, קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות עמו מירושלים להר הבית, חייב בראיה.

והנה אם היה הקטן הזה סומא, שלעולם לא יוכל לראות, דין פשוט הוא, שאין צריך לחנכו במצוות ראייה, שהרי גם כשיגדל יהיה פטור, ומה טעם לחנכו בקטנות, בדבר שיהיה פטור ממנו בגדלות.

אבל רבי שמעון בן לקיש נסתפק, מה הדין, בקטן סומא שעתיד להירפא ולראות, האם מאחר שסופו להיות חייב בראיה כשיגדיל, יש לחנכו בראיה, או מאחר שאפילו גדול אם הוא סומא כמותו, פטור, גם הוא, כל זמן שהוא סומא, אין צריך לחנכו.

ואב"י הכריע כפי הסברא האחרונה, שכל שגדול חייב מהתורה, מחנכים את הקטן מדרבנן, וכל שהגדול פטור מהתורה, הקטן פטור אף מדרבנן.

שיעור עולת ראייה ושלמי חגיגה

גדול הבא להיראות בעזרה ברגלים, מביא קרבן עולה, הנקרא עולת ראייה, שנאמר, "וְיָלֵא יִרְאוּ פְנֵי רִיקָם" (שמות כ"ג ט"ו), וכמו כן מביא קרבן שלמים, הנקרא שלמי חגיגה, שנאמר "וְחִלְגַתְּם אֹתוֹ חֵג לְה' " (שמות י"ב י"ד). **ותורה לא נתנה שיעור לקרבנות אלו, אבל חכמים נתנו להם שיעור, ונחלקו בית שמאי ובית הלל מהו השיעור.**

לדעת בית שמאי – עולת ראייה יביא לכל הפחות בשתי מעות כסף [שליש דינר], ושלמי חגיגה יביא לכל הפחות במעה כסף.

ושני טעמים אמרו בית שמאי מדוע על העולה להיות מרובה מהשלמים.

א. טעם אחד שאמרו בית שמאי הוא, משום שהעולה חשובה מהשלמים, שהעולה כולה לגבוה, והשלמים יש בהם חלק להדיט. [ובית הלל אומרים שטעם זה עצמו הוא סיבה שיהיו השלמים מרובים, שהרי יש בהם שתי אכילות, אחת למזבח ואחת לאדם, והעולה יש בה אכילה אחת בלבד].

ב. וטעם שני שאמרו בית שמאי הוא, שכן מצונו בעצרת, שריבה הכתוב עולות

כללות ופרטות של תורה

לדעת רבי ישמעאל – כללות של תורה נאמרו בסיני, ופרטות באהל מועד. כלומר, הרבה דברים נאמרו בתומים בסיני, שלא נתפרשו כל צרכם, ופירשו לו לאחר שהוקם המשכן באהל מועד. כגון לענין עבודת הקרבנות, בסיני נאמר רק, "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחֶתָ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ אֶת צֹאנֶיךָ וְאֶת בְּקָרְךָ בְּכָל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתִּידָ" (שמות כ"ו), ולא פירש מתן דמיהן, הפשיטן וניתוחן של עולות, והקרבנות אימורים של שלמים. ומשהוקם המשכן, ודיבר עמו מעל הכפורת, פירש לו כל הפרטים המבוארים בספר ויקרא, כמו שנאמר בתחילת הספר, "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר" (ויקרא א' א').

ולדעת רבי עקיבא – כללות ופרטות של תורה נאמרו כולן בסיני. ונשנו פעם שניה באהל מועד, שכל מה שנאמר למשה כאן, נאמר לו כאן, ואף על פי שלא נכתב בתורה. ונשתלשלו פעם שלישית בערבות מועד מפי משה לישראל, כמו שנאמר, "בַּעֲבֹר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרְץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ הַתְּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר" (דברים א' ה').

ומתחילה רצו לומר שמאחר שנחלקו בדבר זה נחלקו גם מה היו העולות שקרבו בהר סיני. לדעת רבי ישמעאל, עולה שקרבה בסיני, עולת ראיה היתה, ולא עולת תמיד, שהרי בסיני עדיין לא ניתן הפשט וניתוח, ולא יתכן שעולת תמיד תקרב בלא הפשט וניתוח. אלא עולת ראיה היתה ומאליהם הקריבוהו. ולדעה רבי עקיבא, עולה שקרבה בסיני, עולת תמיד היתה, וקרבה אחר הפשט וניתוח.

אולם למסקנה נדחו דברים אלו, שכן מצינו, שלדעת רבי יוסי הגלילי, לא נאמרו פרטות בסיני אלא באהל מועד, ואם כן עולות שקרבו בסיני לא עשו בהן הפשט וניתוח, ואף על פי כן דעתו, שהיו העולות עולות תמיד, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, שמתחילה קרבו עולות תמיד בלא הפשט וניתוח ומאוהל מועד ואילך קרבו בהפשט וניתוח. ואם כן, כשם שלדעת רבי יוסי הגלילי, אף שעולות של סיני קרבו בלא הפשט וניתוח, אף שעולות של סיני קרבו בלא הפשט וניתוח, היו עולות תמיד.

"עולת תמיד העשיתה בהר סיני"

בענין קרבן תמיד נאמר, "עולת תמיד העשיתה בהר סיני לריח ניחח אשה לה" (במדבר כ"ח ו'), ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת רבי אליעזר – העולות שקרבו בסיני לא היו עולות תמיד אלא עולות ראיה [כדעת בית שמאי ורבי ישמעאל], והסיבה שנקראת עולת תמיד "העשיתה בהר סיני", משום שמעשיה נאמרו בסיני, כלומר בסיני נצטוו עליה, אבל היא עצמה לא קרבה שם.

ולדעת רבי עקיבא – עולות התמיד קרויה "העשיתה בהר סיני", כי העולות שקרבו בסיני עולות תמיד היו, [כדעת בית הלל], ומשעה שהחלו להקריב תמידים בסיני, שוב לא פסקו. ומה שנאמר בלשון תמיהה, "הַבְּחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתָּם לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה' כ"ה), ומשמע שלא הקריבו, לפי שזנופים היו, הכוונה לישראל, אבל שבטו של לוי, שלא עבדו עבודה זרה, הקריבו התמיד משלהם.

יותר משלמים, שנאמר, "וְהִקְרַבְתָּם עַל הַלְחָם שֶׁבַעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפְרוֹ בֶן בְּקָר אֶחָד וְאֵילָם שְׁנָיִם הֲיָיו עֹלָה לֵה' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם אִשָּׁה רִיחַ נִיחָח לֵה'. וְעֵשִׂיתָם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחֶטְאֵת וְשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבְחַ שְׁלָמִים" (ויקרא כ"ג י"ח–י"ט) עשר עולות ושני שלמים. [ובית הלל אומרים, שיש ללמוד שיעור קרבנות ראיה וחגיגה שהם קרבנות יחיד, מקרבנות הנשיאים, שהיו גם כן קרבנות יחיד, ולא מקרבנות עצרת, שהן קרבנות ציבור].

ולדעת בית הלל – עולת ראיה יביא לכל הפחות במעה כסף, ושלמי חגיגה יביא לכל הפחות בשתי מעות כסף.

ושני טעמים אמרו בית הלל, מדוע על שלמי חגיגה להיות מרובים מעולת ראיה.

א. טעם אחד שאמרו בית הלל הוא, שכן מצינו, ששלמי חגיגה קדמו לעולת ראיה, שהרי קרבו שלמי חגיגה אף לפני מתן תורה [=לפני הדיבור], כמו שנאמר בסיני קודם מתן תורה^א, "וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לֵה' פְּרִים" (שמות כ"ד ה'). [ובית שמאי אומרים, הלא בפסוק הזה עצמו מבואר, שגם עולות ראיה קרבו קודם מתן תורה, שהרי גם עולות נזכרו בו, ולדעת בית שמאי, עולות אלו עולות ראיה היו, על שם "וַיִּקְחֻזוּ אֶת הָאֶלְקִים" (שמות כ"ד י"א). ובית הלל אומרים, שהעולות הללו היו עולות תמיד^ב, אבל עולות ראיה לא קרבו קודם מתן תורה].

ב. וטעם שני שאמרו בית הלל הוא, שכן מצינו בקרבנות הנשיאים בחנוכת המזבח, שריבה בהם הכתוב שלמים יותר מעולות, שנאמר, "כָּל הַבֶּקָר לְעֹלָה שְׁנָיִם עֶשְׂרֵי פְרִים אֵילָם שְׁנָיִם עֶשְׂרֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנָיִם עֶשְׂרֵי וּמִנְחָתָם וְשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנָיִם עֶשְׂרֵי לְחֶטְאֵת. וְכָל בְּקָר זִבְחַ שְׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פְּרִים אֵילָם שְׁשִׁים עֶתְדִים שְׁשִׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁשִׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הַמִּשְׁחָ אֲתוּ" (במדבר ז' פ"ז–פ"ח), 36 עולות ו-204 שלמים. [ובית שמאי אומרים, שיש ללמוד שיעור קרבנות ראיה וחגיגה שהם קרבנות הנוהגים לדורות, מקרבנות עצרת הנוהגים לדורות, ולא מקרבנות הנשיאים, שהן קרבן שעה].

עולות שהקריבו ישראל במדבר

כבר נתבאר, שקודם מתן תורה הקריבו ישראל קרבנות, כמו שנאמר, "וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לֵה' פְּרִים" (שמות כ"ד ה'). וכמו כן נתבאר, שנחלקו בית שמאי ובית הלל בעולות אלו, שבית שמאי אומרים, עולות ראיה היו, ובית הלל אומרים עולות תמיד.

ואמר אביי, **שדעת רבי אליעזר ודעת רבי ישמעאל כדעת בית שמאי, שהעולות הללו עולות ראיה היו, וכפי שיתבאר בעזה"י להלן. ודעת רבי עקיבא ודעת רבי יוסי הגלילי כדעת בית הלל, שהעולות הללו עולות תמיד היו, וכפי שיתבאר בעזה"י להלן. ומסקנת הסוגיה, שגם דעת רבי ישמעאל כבית הלל, ולא כבית שמאי.**

^א ואף על גב דהאי קרא כתיב בואלה המשפטים, לאחר עשרת הדברות, קודם עשרת הדברות הוה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. והכי תניא במסכת שבת בפרק רבי עקיבא, רבי יוסי אומר, בשני עלה וירד, בשלישי עלה וירד, ברביעי ירד ושוב לא עלה, בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי ניתנה תורה, ואין אתה מוצא בתיבת התורה בנין מזבח אלא באותו שנאמר וישלח את נערי בני ישראל וגו'. [רש"י].

^ב חובת כל יום ויום, ולא גמרינן מינה. [רש"י].

דף ז'

ראיה חגיגה ושמחה

רבי יוסי הגלילי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל:

א. **ראייה**. כלומר להביא קרבן עולה בהראותו בעזרה, והיא קרויה עולת ראייה.

ב. **וחגיגה**. כלומר שלמים הבאים לכבוד החג, והם נקראים שלמי חגיגה.

ג. **ושמחה**. אף הם שלמים, שאין אדם יוצא ידי חובת שמחה ברגל אלא בבשר שלמים, ומי שנדר או נדב קודם הרגל, או יש לו מעשר בהמה, מקריב ואוכל בשרם ברגל, ומי שאין לו בשר שלמים לאכול ברגל, מביא שלמים משלו או ממעות מעשר שני, להיות לו בשר לשובע לצורך שמחת הרגל, והם קרויים שלמי שמחה.

ובכל אחת מהמצוות הללו יש דבר שהוא מיוחד בה ולא בשנים האחרות.

א. יש בראייה שאין בשתייה, שהראייה עולה כולה לגבוה, מה שאין כן בשתייה.

ב. יש בחגיגה מה שאין בשתייה, שחגיגה ישנה לפני הדיבור, מה שאין בשתייה. [שהשלמים שהקריבו בסיני, היו שלמי חגיגה^א, אבל העולות שהקריבו, לא היו עולות ראייה אלא עולות תמיד, כדעת בית הלל].

ג. יש בשמחה מה שאין בשתייה, שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים, [שנאמר "וְשִׂמְחֶתָּ אֶתְּהָ וּבִיתְךָ" (דברים י"ד כ"ו)], מה שאין בשתייה, [שמצוות עשה שהזמן גרמן הן והכתוב לא ריבה אותן].

מין עולות שקרבו בסיני

נאמר בהר סיני, "וַיִּשְׁלַח אֶת נֶעְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פְּרִים" (שמות כ"ד ה'). ונסתפק רב חסדא בדבר זה, האם מה שנאמר בסוף הכתוב "פְּרִים", הולך על כל מה שנאמר תחילה, כלומר גם על "וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה" וגם על "וַיַּעֲלוּ עֹלֹת", שגם העולות וגם הזבחים היו פרים, או שסוף הכתוב "פְּרִים", הולך רק על מה שסמוך לו, כלומר על "וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה", אבל העולות לא היו פרים, אלא מין אחר כגון כבשים.

ואף שמה שהיה היה מכל מקום, נפקא מינה מספק זה לשני דברים.

א. לדברי מר זוטרא, נפקא מינה מספק זה, כיצד לפסק בטעמים את המילים "וַיַּעֲלוּ עֹלֹת", האם בטעם מפסיק, כגון אתנחתא² או זקף קטן, לומר שמעתי ענין אחר הוא, והעולות לא היו פרים, או בטעם שאינו מפסיק, כגון פשטא או רביע, לומר הכל נמשך יחד וגם העולות היו פרים.

ב. ולדברי רב אחא בריה דרבא, נפקא מינה מספק זה, לאומר הרי עלי להביא עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר, אם הקריבו פרים עליו להביא פרים ואם הקריבו כבשים עליו להביא כבשים.

ומבואר שלא נפשט ספק זה בגמרא ועלה בתיקו.

דברים שאין להם שיעור

במסכת פאה נשנו דברים שמצווה לעשותם ולא נתנה תורה שיעור לדבר.

א. **הפאה**. היא מה שצוותה תורה, שלא יקצור אדם כל שדהו, אלא יניח ממנה חלק לעניים, כמו שנאמר, "וַיִּקְצַץ קָצֶרְךָ אֶת קְצִיר אֲרֻצְתְּךָ לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְךָ לְקַצֵּר" (ויקרא י"ט ט'). ומדין תורה אין שיעור לפאה לא למעלה ולא למטה, וכל שיניח לעניים, בין מעט ובין הרבה, הרי זה פאה. וחכמים נתנו לפאה שיעור למטה, שאמרו, לא יפחות מאחד מששים.

ב. **והבכורים**. הם מה שצוותה תורה להביא מראשית פרי האדמה למקדש אל הכהן, כמו שנאמר, "וְלִקְחֶתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרֻצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשִׂמְתָּ בְּטֶנְאָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם" (דברים כ"ו ב'). ולא נתנה תורה שיעור כמה יביא.

ג. **והראיון**. כלומר עולת ראייה שמביאים כשמתראים בעזרה ברגל אין לה שיעור. ואמר רבי יוחנן, כסבורים היינו שמה שאמרו הראיון אין לו שיעור, אין לו שיעור למעלה, כלומר יביא עולת ראייה גדולה כמה שירצה, אבל יש לו שיעור למטה מהתורה, שלא תהא העולה בפחות ממעה כסף. עד שבא רבי אושעיא ברבי [=גדול בדורו] ולימד, שהראיון אין לו שיעור מהתורה, לא למעלה ולא למטה, וחכמים הם שתקנו לו שיעור, ואמרו, הראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף.

ד. **וגמילות חסדים**. אין לו שיעור בין מעט ובין הרבה הרי זה גמילות חסדים.

ה. **ותלמוד תורה**. אין לו שיעור, בין מעט ובין הרבה הרי זה תלמוד תורה.

הבא ברגל להיראות בעזרה פעמים הרבה

הכל מודים, שבכל רגל מצווה לבוא להיראות בעזרה לפחות פעם אחת, נויש להקדים ליום טוב ראשון, ולהביא קרבן ראייה, שנאמר "שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּמִצְוֹת וּבְחַג הַשְּׁבֻעֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקִים" (דברים ט"ז ט"ז).

ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, מה הדין, אם בא להיראות בעזרה ברגל, פעמים נוספות. ונאמרו שני אופנים במחלוקתם.

א. **מתחילה אמרו, שמחלוקתם אם רשאי להיראות פעמים נוספות בלא קרבן.**

לדעת רבי יוחנן – מאחר שהביא קרבן ראייה כשנראה בפעם הראשונה, מעתה יבוא להיראות כמה פעמים שירצה, ואינו צריך להביא קרבן ראייה בראיות אלו.

ולדעת ריש לקיש – בכל פעם שבא להיראות בעזרה עליו להביא קרבן ראייה בכל ראייה.

אכן בברייתא מבואר שלא כדברי ריש לקיש אלו, שכך שנינו בברייתא, "יִרְאֶה" "יִרְאֶה", מה אני בחנם, אף אתם בחנם, הרי שיש ראייה בחינם, והיא ראייה שניה ואילך.

ב. **ומסקנת הסוגיה, שנחלקו אם יש שיעור לעולת ראייה שניה.**

^א ואף על פי שלא ברגל הקריבום, חגיגה נקרא, שבהן נתקיים "ויחוגו לי במדבר", שנאמר להם במצרים. [רש"י].

² כמו שאנו קורין אותו. [רש"י].

ומקצת מחר. [שמי שיש לו עשרה בנים, יעלו כולם יחד, ולא יאמר למקצתם לעלות ביום הראשון, ולמקצתם לעלות ביום השני].

ואולם אביי הקשה לו, שגם דין זה פשוט הוא, שבוודאי אין לנו לעכב את מקצתם למחר, לומר, אתם היו זריזים והתראו ביום הראשון, ואתם היו פושעים [=עצלנים] והתראו ביום השני.

ומסקנת הגמרא, שהכתוב "וְיִרְאֶה בְּכֹךְ" בא ללמד, שאין חייבים בראיה אלא מי שיכול לבוא עם הכל, להוציא מקמץ, ומצד נחושת, ובורסי, שאין יכולים לעלות עם הכל מחמת מאיסותם, שהם פטורים מהראיה, כפי שנתבאר גם בדף ד'.

קרבנות הקרבים ביום טוב

א. חובות שקבוע להם זמן.

כל הקרבנות שקבוע להם תורה זמן הקרבתם ביום טוב, ואין להם תשלומים אחר יום טוב, לדברי הכל קרבים ביום טוב, ובכלל זה, קרבנות ציבור כתמידים ומוספים.²

ב. שלמים [כגון שלמי חגיגה ושלמי שמחה].

הכל מודים, שמקריבים שלמים³ ביום טוב, שהרי השלמים נאכלים להדיוט, ואם כן הקרבתם צורך הדיוט היא, והותרה מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש, שנאמר "אֶךְ אֶשֶׁר יֵאָכֵל לְכֹל נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוּ יַעֲשֶׂה לָכֶם" (שמות י"ב ט"ז).

ג. עולת ראיה.

לדעת בית שמאי – עולת ראיה אינה קרבה ביום טוב, כי אין בה צורך הדיוט, ונאמר, "אֶךְ אֶשֶׁר יֵאָכֵל לְכֹל נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוּ יַעֲשֶׂה לָכֶם", "לָכֶם", ולא לגבוה. ואף שהיא חובת הרגל, מאחר שיש לה תשלומים כל שבעה, אינה קרבה ברגל.

ולדעת בית הלל – עולת ראיה, אף על פי שיש לה תשלומים כל שבעה, מאחר שעיקר מצוותה ביום ראשון, קרבה ביום טוב.

ד. עולות נדרים ונדבות.

לדעת משנתנו, אפילו בית הלל מודים, שקרבנות עולה של נדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב. [ויש מי שחולק ואומר, שנדרים ונדבות קרבים ביום טוב].

סמיכה ביום טוב

לדעת בית שמאי – עולת ראיה, אף שקרבה ביום טוב, אין סומכים עליה לקיים בה את הכתוב "וְיִסְמְךָ יְדוּ עַל רֹאשׁ הָעֶלְהָ" (ויקרא א' ד), והטעם לכך, כי חכמים אסרו להשתמש בבעלי חיים ביום טוב, כמו ששינוי במסכת ביצה, אלו הן משום שבות, לא עולים באילן ולא רוכבים על גבי בהמה, והסמיכה על הבהמה בכלל איסור זה.⁴

² שכל שזמנו קבוע, כתיב בהו "במועדו", ואפילו בשבת, וכל שכן ביום טוב. [רש"י].

³ מתוך פירוש רש"י מבואר, שהסיבה להיתר היא, כי יש בדבר צורך אוכל נפש, ומשמע שהותרו כל השלמים. אולם במסכת ביצה נתבאר, שלדעת בית שמאי לא הותרו אלא שלמי חגיגה ושלמי שמחה, מחמת כתובים שהתירו אלא שאר שלמים אסורים. ולדעת בית הלל, יש אוסרים שאר שלמים, ויש מתירים.

⁴ ובדף י"ז פירש רש"י, שלדעת בית שמאי, סומך עליה מערב יום טוב, ואין צריך שתהא השחיטה

כלומר, הכל מודים שמאחר שנראה בעזרה פעם אחת, והביא עולת ראיה, שוב רשאי לבוא ולהיראות פעמים הרבה בלא להביא עולת ראיה, אבל נחלקו, מה הדין אם רוצה להביא עולת ראיה בראיות אחרות.

לדעת רבי יוחנן – יש שיעור לעולת ראיה גם בראיות אחרונות, ולכן, אם מביא עולת ראיה בראיות אחרונות, לא יפחות ממעה כסף.

ולדעת ריש לקיש – אין שיעור לעולת ראיה בראיות אחרונות, ולכן אם מביא עולת ראיה בראיות אחרונות, רשאי אף לפחות ממעה כסף.

קרבת ראיה

נתבאר, שמצווה להיראות בעזרה ברגל, ולהביא קרבן, שנאמר, "שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹךְ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר הַמִּצְוֹת וּבְחַג הַשְּׁבִעוֹת וּבְחַג הַסְּפֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם" (דברים ט"ז ט"ז), אכן לא נתפרש בתורה מהו הדבר שיש להביא עם ראייתו ולמדו זאת חכמים בבנין אב.

ענין זה שיש להביא בהמה ולא עוף למד בבנין אב משלמי חגיגה, שכן כשם שחגיגה הבאה לצורך הדיוט, בהמה היא ולא עוף, שנאמר בה, "וְלֹא יִלְוֶיךָ חֶלֶב חֲגִי עַד בִּקְרָ" (שמות כ"ג י"ח) וזו בהמה שיש לה חלב, כך הראיה האמורה לצורך גבוה, בהמה היא ולא עוף.

וכמו כן, ענין זה שיש להביא לראיה עולה ולא שלמים, למד בבנין אב מחגיגה, שכן כשם שחגיגה הבאה לצורך הדיוט, מביא שלמים שהם דבר הראוי להדיוט, כך הראיה האמורה לצורך גבוה, מביא עולה, שהיא דבר הראוי לגבוה.

ריבוי הביאה למקדש

נאמר, "הִקְרַב רִגְלֶךָ מִבֵּית רַעְדָּה וְשִׁבְעָה וְשָׁנָא" (משלי כ"ה י"ז), ומשמע שאין ראוי להרבות את הביאה למקדש.⁵ ואמרו שהכוונה לביאה למקדש להקריב חטאות ואשמות על חטאיו, שדבר זה ראוי לו שלא להרבות בו, כלומר שלא ירבה לחטוא ולהביא קרבנות על כך.

ונאמר "אָבֹא בֵּיתְךָ בְּעוֹלוֹת אֲשֶׁלֶם לָךְ נְדָרִי" (תהילים ס"ו י"ג), ומשמע שראוי להרבות את הביאה למקדש. ואמרו שהכוונה לבא להקריב עולות ושלמים, שדבר זה ראוי להרבות בו.

אין ראייה לחצאים

רבי יוסי ברבי יהודה אומר, שלש רגלים בשנה נצטוו ישראל לעלות ברגל, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות. ואין נראים חצאים, [כפי שיתבאר בסמוך בעזרה⁶], משום שנאמר "כָּל זָכוֹךְ". ואין נראים ריקנים, [בראיה ראשונה], משום שנאמר "וְלֹא יִרְאוּ פְנֵי רִיקָם".

והנה אף אם היה כתוב רק, "וְיִרְאֶה" וְכֹךְ, בלא "כָּל", כל הזכרים בכלל, שהרי כולם זכרים, ומי מהם אינו בכלל. ואם כן, לא בא הריבוי "כָּל", ללמד על כך שכל הזכרים יראו, אלא לומר שתהא ראייתם ראיית אחת יחד לכולם, ולא ראיית חצאים.

ורב יוסף היה סבור, שהכוונה לכך, שהכל יראו יחד, ולא יראו מקצת היום,

⁵ שביט רעך הוא בית אוהבך, הקב"ה, שקרא ישראל רעים, שנאמר "למען אחי ורעי". [רש"י].

דף ח'

כיצד טופל מעשר וחולין לשלמי חגיגה

נתבאר שלדעת בית הלל אף ששלמי חגיגה הם חובה ולכן הם באים מהחולין רשאי להביאם מהמעשר ומהחולין יחד ונחלקו חכמים בדבר זה.

א. לדעת חזקיה – טופלים בהמה לבהמה, ואין טופלים מעות למעות. כלומר, אם מביא מספר בהמות לשלמי חגיגה, כגון שבני ביתו מרובים, ולא די להם בבהמה אחת, מאחר שמביא בהמה אחת מהחולין בלבד, רשאי להביא שאר בהמות ממעשר שני, [ואף על פי שכל הבאות ביום ראשון שם חגיגה עליהן, כבר יצא ידי חובה בראשונה מן החולין]. אבל לא יביא בהמה אחת גדולה במעות חולין ומעות מעשר יחד, כי בהמה אחת צריכה להיות כולה מהחולין.

ושנינו ברייתא כדברי חזקיה, שאף שהכתוב "מסת" מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין, דעת בית הלל, שכל זה באכילה ראשונה, אבל באכילה שניה, כלומר בהמה שניה, אף ביום הראשון, ומביאה לשם חגיגה, רשאי להביא אף ממעשר שני. [אמנם בית שמאי חולקים ואומרים שגם בהמה שניה שמביא לשם חגיגה, לא יביא אלא מהחולין]. וגם לבית הלל, דווקא ממעשר שני מביא שלמי חגיגה, אבל ממעשר בהמה לא, שמא יבוא לעשר ביום טוב, ואסור לעשר ביום טוב, משום שהמעשר צובע את היוצא עשירי.

ב. ולדעת רבי יוחנן – טופלים מעות למעות, ואין טופלים מעות לבהמה. כלומר, כל בהמה שמביא, צריך לקנותה מחולין שלו, אמנם רשאי להוסיף לחולין הללו גם מעות מעשר שני, ולקנותה מהחולין ומהמעשר. אבל לא יקנה בהמה אחת כולה מהמעשר, אף אם קנה בהמה אחרת כולה מהחולין.

ושנינו ברייתא כדברי רבי יוחנן, שאף שהכתוב "מסת" מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין, אם רצה לערב מעות מעשר עם מעות חולין רשאי לערב², שנאמר, "כִּפְאֶשֶׁר יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ", כלומר תוכל לתת לחגיגה מכל מה שבירך אותך, אף מהמעשר וזאת על ידי עירוב מעות מעשר עם מעות חולין.

ובסוגיה הבאה מבואר, **שדעת רב חסדא כדעת רבי יוחנן, שטופלים מעות למעות, ולא בהמה לבהמה.**

ג. ודעת רב ששת, שניתן לעשות כך, וניתן לעשות כך, כלומר טופלים גם מעות למעות וגם בהמה לבהמה. ומה ששנינו בברייתא המסייעת את חזקיה אכילה ראשונה מהחולין, אין הכוונה בהמה ראשונה כולה מהחולין, אלא שיעור אכילה ראשונה שבה, כלומר לקנות בהמה ראשונה מביא מעות חולין כשיעור אכילה אחת ומצרף להם מעות מעשר שני, ובכל אלו קונה בהמה אחת, ושאר בהמות קונה ממעשר בלבד.

[דברים ט"ז י"ד] וְשִׁמַחְתָּ בְּחֶנְדָּא אֶתְּהּ וּבְגֶדָּא וּבְתֵּדָא וּבְעִבְדָּא וּבְאִמְתָּא וְחֵלְוֵי וְהָגֵר וְהַיְתוּמוֹס וְהַאֲלֻמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ.

ולדעת בית הלל – עולת ראייה ושלמים שקרבים ביום טוב, סומכים עליהם. והטעם לכך, כי מאחר שמוותר להקרבים ביום טוב לא גזרו בהם איסור שבות זה לבטל מהם מצוות סמיכה. ומחלוקת זו עוד נתבאר בעזה"י בדף ט"ז.

עולת ראייה באה מן החולין בלבד

כלל בידינו, שכל דבר שבחובה, אינו בא אלא מן החולין. ומהטעם הזה, מאחר שעולת ראייה היא קרבן חובה, יש להביאה מחולין שמקדיש במיוחד לצורך הדבר הזה, ולא יביא עולה שהקדישה כבר לתשלום איזה נדר שנדר.

חגיגת ארבעה עשר באה אף מן המעשר

להלן יתבאר בעזה"י, שנחלקו בית שמאי ובית הלל בדין שלמי חגיגה הבאים ברגל, אם באים מן החולין בלבד, כעולת ראייה, או שבאים אף ממעות מעשר שני.

ומבואר שמחלוקתם זו היא בחגיגת הרגל בלבד, אבל חגיגת ארבעה עשר, היא הקרבה ביום הקרבת הפסח, הכל מודים בה שאינה חובה, שהרי אינה קרבה אלא כשאין די בבשר הפסח להשביע בני חבורתו, ואם יקרב לבדו, לא יהא הפסח נאכל על השובע, שיש להביא עמו קרבן חגיגה, להיות נאכל תחילה, לקיים אכילת הפסח על השובע. וקרבת חגיגה זה, מאחר שאינו חובה, ואינו מהתורה, הכל מודים בו, שהוא בא אף ממעות מעשר שני, ולא רק ממעות חולין.

[דברים ט"ז י"ג] וְעִשִׂיתָ חֵג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יְדָד אֲשֶׁר תִּתֵּן כֶּאֱשֶׁר יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

שלמי חגיגה מהחולין או אף מהמעשר

נאמר "וְחִגְתֶּם אֹתוֹ חֵג לַה'", ללמד, שאפילו יש לו בשר הרבה, מצווה להביא קרבן שלמים לכבוד החג, והוא נקרא שלמי חגיגה.

והנה מאחר שקרבן זה הוא חובה, הכל מודים שיש להביאו מהחולין, שהרי כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

וכן למדו מהכתוב "וְעִשִׂיתָ חֵג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יְדָד", שכן "מסת" הוא לשון מס, כמו "וַיִּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֶרֶשׁ" מס על הַאֲרָץ וְאֵי הַיָּם" (אסתר י א), והוא דבר הבא מהחולין, כלומר משל הנותן, שאם לא כן אינו מס.

אבל נחלקו חכמים אם אחר שהביא מהחולין, יכול להוסיף גם ממעשר שני, או שיכול לצרף ולהביא גם ממעשר שני.

לדעת בית שמאי – אין החגיגה באה אלא מן החולין בלבד.

ולדעת בית הלל – רשאי לצרף [=טופל] ולהביאה מהחולין ומהמעשר יחד. ונחלקו חכמים באיזה אופן התיירו בית הלל לצרף מעשר וחולין לשלמי חגיגה, כפי שיתבאר בעזה"י.

² לשון הברייתא, "מנין שאם רצה לערב מערב", אלא שעל כרחך הכוונה לעירוב מעות, כי אין לשון עירוב נופל אלא במעות, שקנה בהן בהמה, אבל שתי בהמות, זו ניכרת לעצמה וזו ניכרת לעצמה. [עיי רש"י].

תיכף לסמיכה.

^א "אחשרשי" כתיב.

דברים שיוצאים בהם ידי שמחה

שלמי שמחה אינם חובה, כלומר אין חייבים להביא שלמים לצורך שמחת הרגל, וכל שיש בידו בשר של קרבנות לאכלו לשובע, לשמוח באכילתו ברגל, יוצא בו ידי חובת שמחת הרגל, שנאמר, "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֶגְדָּךָ", לרבות כל מיני שמחות לשמחה, וכל בשר בהמה של קרבן שיש לו לשמוח בו, יש בו שמחה.

ולפיכך, אם יש בידו שלמים שכבר נזר ונדב, יוצא בהם ידי שמחת הרגל, ואינו צריך להביא שלמים מיוחדים מהחולין לשם שלמי שמחה.

וכמו כן אם יש בידו מעשר בהמה, יוצא בו ידי שמחת הרגל, ואינו צריך להביא שלמים מיוחדים מהחולין לשם שלמי שמחה. אמנם מבואר שבמעשר בהמה לא יצא אלא במועד, אבל לא ביום טוב, [אף לדעת בית הלל, ששלמי שמחה קרבים ביום טוב], והטעם לכך, שמא יבוא לעשר ביום טוב, ואסור לעשר ביום טוב, משום שהמעשר צובע את היוצא עשירי.

ומאחר ששלמי שמחה אינם חובה, אם יש בידו מעות מעשר שני, קונה בהם שלמים, ויוצא בהם ידי שמחת הרגל, ואינו צריך לקנות שלמים מיוחדים ממעות חולין לשם שלמי שמחה.

דברים נוספים שכהנים יוצאים בהם ידי שמחה

נתבאר, שכל שיש בידו בשר של קרבנות לשמוח באכילתו ברגל, יוצא בו ידי חובת שמחת הרגל. ומהטעם הזה, כהנים יוצאים ידי שמחת הרגל גם בחלק הניתן להם מקרבנות ישראל, כגון בבשר חטאות, ואשמות, ובכור. וכן בחזה ושוק הניתן להם מהשלמים.

אין יוצאים ידי חובת שמחה בעופות ומנחות

דווקא בבשר קרבנות בהמה יוצאים ידי חובת שמחה, אבל אין הכהנים יוצאים ידי חובת שמחה בחלק הניתן להם מחטאת העוף, או מהמנחות.

בברייתא למדו זאת מהכתוב "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֶגְדָּךָ", המקיש שמחה לחגיגה, ללמד, שאין שמחה אלא בדבר שהחגיגה באה ממנו, והוא בהמה, שנאמר בחגיגה "וְלֹא יִלְוֶיךָ חֶלֶב חֶגְיִי עַד בִּקְרָךְ" (שמות כ"ג י"ח), וזו בהמה שיש לה חלב.

ורב אשי למד זאת מהכתוב "וְשִׂמְחֶתָּ" בלבד, המלמד שיש לצאת בדברים שיש בהם שמחה, והם בשר בהמה, ולא בשר עוף או מנחות שאין בהם שמחה^א. והכתוב "בְּחֶגְדָּךָ" בא ללמד, שאין נושאים נשים במועד, כדרשת רב להלן.

אין נושאים נשים במועד

אמר רב דניאל בר קטינא אמר רב, מניין שאין נושאים נשים במועד, שנאמר, "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֶגְדָּךָ", ולא באשתך.

עולות ראה לפי הנכסים ושלמי חגיגה לפי האוכלים

א. מי שיש לו אוכלים [בני בית] מרובים, ונכסים מועטים, מביא שלמי חגיגה מרובים כפי צורך האוכלים [ומאחר שנכסיו מועטים, טופל מעות מעשר ומעות

חולין, או בהמה לבהמה, או זה וגם זה], ועולות ראה מועטות.

ב. מי שיש לו נכסים מרובים, ואוכלים מועטים, מביא עולות ראה מרובות, ושלמי חגיגה מועטים.

ג. מי שיש לו אוכלים מועטים ונכסים מועטים על זה אמרו, הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף.

ד. מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מרובים, על זה נאמר "אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ כְּבָרְכָתָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ" (דברים ט"ז י"ז).

הפריש בהמות לחגיגה ולא הקריב כולן ביום הראשון

נאמר בענין קרבן חגיגה, "וְחִגַּגְתָּם אִתּוֹ חֵג חֵג", "אתו" מיעוט הוא, ללמד, שאין מביאים חגיגה אלא יום אחד ולא יותר, אמנם מי שלא הביא ביום הראשון כלל, יכול להביא גם ביום אחר משבעת ימי הרגל, ובלבד שיחגוג יום אחד ולא יותר.

ומבואר, שאם הפריש מספר בהמות, ופירש שכולן לצורך חגיגת יום ראשון, ולא הספיק להקריב את כולן באותו יום, מקריב את הנותרות למחר, ואינו נחשב כחוגג שני ימים, כי כולן חגיגת יום ראשון הן, ומקריבן ביום שני כתשלומים לראשון בלבד.

והוא הדין אם לא פירש שכולן לצורך חגיגת יום ראשון, אבל היה עוסק בהקרבנות, ונגמר היום, ולכן לא הספיק להקריבן, מוכח שליום ראשון הפריש כולן, וכולן חגיגת יום ראשון הן, ומקריב הנותרות למחר כתשלומים של ראשון.

והוא הדין אם לא היה עוסק בהקרבנות, אבל במה שכבר הקריב, היה די והותר לאכילתו ואכילת בני ביתו להיום, שמסתבר שלכן הניח מלהקריב, כי לא היה לו את מי להאכיל בנותר, ולא משום שמתחילה נתכוון שיהיו אלו חגיגת מחר, ובאמת כוונתו היתה שיהיו הכל חגיגת יום ראשון, ולכן מקריב הנותרות למחר, כתשלומים של ראשון.

אבל אם היה לו שהות ביום להקריב הנותרות ולהאכילן לבני ביתו, ולא הקריבן, ניכר שמתחילה הפרישן להקריבן ביום שני, ומאחר שאין חגיגה שני ימים, אם יקריב ביום שני, עובר בבל תוסיף, ולכן אינו מקריב את הנותרות.

וכל שכן אם פירש מתחילה, שמפריש מקצת לחגיגת יום ראשון, ומקצת לחגיגת יום שני, שאינו מקריב את אותן שהפריש והניח ליום שני.

דף ט'

זמן החגיגה

כבר נתבאר, שמצווה להביא ברגל קרבן שלמי חגיגה, וכמו כן נתבאר, שלכתחילה יש להביא את החגיגה ביום הראשון של הרגל, אמנם, מי שלא הביא ביום הראשון, מביא באחד משאר ימים, ואפילו ביום טוב אחרון של חג הסוכות. וזהו ששנינו, מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג, חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג.

^א ורש"י בדף ז' פירש, שאין שובע אלא בבשר בהמה, והשמחה צריכה להיות באכילה לשובע.

שכולם ראויים לכך ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת רבי יוחנן – כל ימות הרגל הן תשלומים ליום ראשון. כלומר, חיוב חגיגה בא ביום ראשון של רגל, שעליו נאמר "וְחִלַּתְתֶּם אֹתוֹ חַג לַה'", אלא שאם לא הביא בו ביום, מביא בשאר ימים תחת היום הראשון. ולפי זה, רק מי שהיה חייב ביום הראשון, ולא הביא, מביא גם בשאר ימים. אבל מי שהיה פטור ביום הראשון, כגון שהיה חייב הפטור מראיה, אף אם נרפא אחר כך בשאר ימות הרגל, אינו מביא חגיגה, שמעולם לא בא לכלל חיוב חגיגה.

ולדעת רבי אושעיא – כל ימות הרגל הן תשלומים זה לזה. כלומר, חיוב חגיגה בא בכל אחד ימות הרגל, שבכל יום מימות הרגל, אם עדיין לא הביא חגיגה בימים הקודמים, מוטל עליו עתה להביא חגיגה. ולפי זה, גם מי שהיה פטור ביום הראשון, כגון שהיה חייב הפטור מראיה, אם נרפא אחר כך בשאר ימות הרגל, מביא חגיגה, שבאותו יום שנרפא בא לכלל חיוב חגיגה.

קרבת נזירות על טומאה שניה

נזיר שנטמא במת, נטהר כדרך כל הטמאים, על ידי הזאת מי חטאת ביום השלישי וביום השביעי, וטובל ביום השביעי. ומלבד זאת, כדי לחזור ולמנות נזירותו, עליו לגלח את ראשו ביום השביעי. וביום השמיני מביא קרבנות נזיר טמא, שתי תורים או שני בני יונה, אחת לחטאת ואחד לעולה, וכבש לאשם, וחוזר ומונה נזירותו מתחילה.

והנה, **אם נטמא במת ביום השביעי לטומאה ראשונה**, מאחר שעדיין לא נתחייב בקרבנות מחמת טומאה ראשונה, שהרי לא הגיע ליום שמיני בטהרה, כשיחזור על סדר הטהרה ביום השמיני של סדר שני, **יביא קרבנות פעם אחת, ודין.**

ואם נטמא שוב ביום השמיני לטומאה ראשונה, מאחר שכבר נתחייב בקרבנות מחמת טומאה ראשונה, כשיטהר מטומאה שניה, **יביא על כך קרבנות אחרים**, ולא די לו בקרבנות שיביא מחמת טומאה ראשונה.

ונחלקו חכמים מה הדין כשנטמא פעם שניה בליל שמיני לטומאה ראשונה.

לדעת חזקיה – מאחר שאינו מתחייב בהבאת הקרבנות עד שיאיר היום השמיני, כשנטמא בליל שמיני, **הרי הוא כמי שנטמא טומאה שניה ביום שביעי לטומאה ראשונה, ודין בהבאת קרבנות פעם אחת.**

ולדעת רבי יוחנן – מאחר שבליל שמיני כבר טהר מטומאתו לגמרי, ונתחייב בקרבנות, אף על פי שאינו יכול להביאם עד הבוקר, **הרי הוא כמי שנטמא ביום שמיני לטומאה ראשונה, ולכן עליו להביא קרבנות בפני עצמן על טומאה ראשונה וקרבנות בפני עצמן על טומאה שניה.**

החילוק בין נזיר טמא בליל שמיני לבין שאר דחויים

הנה **נתבאר, שלדעת רבי יוחנן, נזיר טמא שנטהר, תחילת זמן חיובו בקרבנות נזירותו, בליל שמיני, ואף על פי שבאותו זמן הוא פטור מהקרבה, כי לילה אינו ראוי להקרבה, כשיגיע היום שהוא הזמן הראוי להקרבה, יקריב, ואין אומרים, מאחר שבתחילת זמן חיובו, כלומר בליל שמיני, לא היה ראוי להקרבה, שוב לא יקריב.**

ואין זה דומה לחיוב קרבן ראיה, שלדעת רבי יוחנן, מי שביום ראשון היה

מנין שאם לא הביא חגיגה מביא גם ביו"ט אחרון

בהמשך יתבאר בעזה"י, מנין לנו שכל ימות הרגל ראויים להבאת החגיגה, אם עדיין לא הביא.

וסברא פשוטה היא, שיום טוב אחרון של פסח בכלל ימות הרגל לענין זה, שהרי הוא אחד מימות הרגל, ואינו חלוק משאר ימות הרגל, ואם כן אם לא הביא את החגיגה עד יום טוב אחרון מביא בו ביום.

אבל היה מקום לומר, שיום טוב אחרון של סוכות לא יהא ראוי להבאת חגיגה של סוכות, שהרי הוא חלוק משאר ימות הרגל לענין פז"ר קש"ב, [שיש לו פייס בפני עצמו, זמן בפני עצמו, רגל בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, שירה בפני עצמו, וברכה בפני עצמו]

ומכל מקום מובאר במשנתנו, שלענין הבאת החגיגה, גם יום טוב אחרון של חג הסוכות בכלל הימים הראויים להבאת החגיגה.

ואמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל, שהדבר למד בגזרה שווה. שכן יום שביעי של פסח נקרא עצרת, שנאמר בפרשת כל הבכור, "שְׁשֻׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" (דברים ט"ז ח'). וכמו כן יום שמיני של סוכות נקרא עצרת, שנאמר, "שָׁבַעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אֵשֶׁה לַה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַה' עֲצֶרֶת הוּא כֹל מְלָאכָת עֲבַדְהָ לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כ"ג ל"ו). ומעתה, כשם שעצרת של פסח הוא אחד מימי תשלומים של קרבן חגיגה של פסח, כך עצרת של סוכות, הוא אחד מימי תשלומים של קרבן חגיגה של חג הסוכות.

וגזרה שווה זו מופנית היא, כלומר המילה שנכתבה ללמוד ממנה גזרה שווה, נכתבה לצורך גזרה שווה בלבד, ולא לצורך אחר. שהרי כדי ללמד שיהיו עצורים ממלאכה ביום טוב אחרון, כבר נאמר "לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה". ואם כן המילה "עֲצֶרֶת", פנויה, ללמד גזרה שווה, ולכן אין להשיב עליה. אמנם אם לא היתה המילה הזו פנויה לכך, היה לנו להשיב על הגזרה שווה, שכן כלל בדינו, כל גזרה שווה שהיא מופנית, אין משיבים עליה, וכל שאינה מופנית, יכולים להשיב עליה ולדחותה, וכמו כן בזה, אם לא היתה הגזרה שווה מופנית, היינו משיבים עליה ואומרים, שאין ללמוד עצרת של סוכות מעצרת של פסח, שזו חלוקה מימים שלפניה, וזו אינה חלוקה.

ובברייתא למדו ענין זה, שמביאים חגיגה אף ביום טוב אחרון של חג הסוכות, מהכתובים.

שכך שנינו בברייתא, נאמר, "וְחִלַּתְתֶּם אֹתוֹ חַג לַה' שְׁבַעַת יָמִים בְּשָׁנָה חֲסֵת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגוּ אֹתוֹ" (ויקרא כ"ג מ"א), אי אפשר לומר שתהא החגיגה כל שבעה שהרי נאמר "וְחִלַּתְתֶּם אֹתוֹ", ומשמע יום אחד בלבד, ואם כן למה נאמר "שְׁבַעַת יָמִים", לומר לך, **שכל שבעה ימים ראויים להבאתה, אם לא הביא קודם לכן.**

ומנין שאם לא הביא עד יום טוב אחרון, שמביא אף ביום טוב אחרון, שנאמר "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגוּ אֹתוֹ", לומר לך, כל ימי חג האמור בחודש השביעי בכלל תשלומי חגיגה, ואפילו יום טוב אחרון, אמנם, דווקא ימי החג, אבל לא כל ימי החודש שאחר החג, **כי נאמר "תַחֲגוּ אֹתוֹ", למעט ימים שאחר החג.**

כיצד כל ימות הרגל תשלומים לחגיגה

נתבאר שמי שלא הביא שלמי חגיגה ביום טוב ראשון מביא גם בשאר ימים

אבל אם בליל שמיני ראה ראייה אחת בלבד, וביום שמיני ראה שתי ראיות, זה אינו נחשב כמי שהחלה טומאתו בתוך שבעה, כי ראייה אחת אינה נידונית כזיבה אלא כקרי, ואם כן, רק בראייה שניה חזר לזיבתו, ודבר זה ארע רק ביום שמיני, ולכן כשיטהר, מביא קרבנות בפני עצמן על טומאה ראשונה, וקרבנות בפני עצמן על טומאה שניה.

"מַעֲנֵת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת"

נאמר, "מַעֲנֵת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת" (קהלת א' ט"ו), לומר שפעמים אין תקנה לדבר שקלקל ונחלקו חכמים במה הדברים אמורים.

א. מי שביטל מצווה.

במשנתנו מבואר, שמי שלא הביא קרבן חגיגה כל ימות הרגל, שוב לא יוכל להביאו, ואין לו תקנה, ועל כגון זה נאמר, "מַעֲנֵת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת" (קהלת א' ט"ו).

ובר הי אמר להלל, שאין ללמוד דבר זה מסוף הכתוב, "וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת", שכן אם כוונת הכתוב לזה שנחסר מצווה, היה לו לומר "וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת", שלא ימלא מה שנחסר. אלא סוף הכתוב בא ללמד דבר אחר, כפי שיתבאר בעזה"י באות ב'. ומתחילת הכתוב "מַעֲנֵת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן", יש ללמוד על זה שהפסיד מצווה שעברה, שלא יוכל לתקן הדבר, כגון שלא הביא חגיגתו כל ימות הרגל, וכגון זה שביטל קריאת שמע של שחרית או קריאת שמע של ערבית, או שביטל תפלה של שחרית או תפלה של ערבית.

ב. שנמנו חבריו לדבר מצווה ולא נמנה עימהם.

לדברי בר הי הי, סוף הכתוב "וְחֶסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת", מלמד על זה שנמנו חבריו לדבר מצווה, ולא נמנה עימהם, שמאחר שנחסר, שוב לא ימנה עימהם, ואין לו תקנה.

ג. החוטא שאינו יכול לתקן חטאו.

לדברי רבי שמעון בן מנסיא, המעוות שאינו יכול להיתקן, הוא החוטא שאין תקנה למה שעשה, ואין זה גנב או גזלן, שיכולים לתקן מעשיהם בהחזרת הגזלה, אלא כגון הבא על הערווה והוליד ממנה וולד, שהוא ממזר, ואי אפשר להשיב הדבר, א"נ הבא על אשת איש לרצונה, א"נ בא על אשת כהן אף באונס, שבשני האופנים הללו הוא אוסר את האשה על בעלה² [אף בלא וולד], ואי אפשר להשיב הדבר. ולכן אין לו תקנה, ואין עוונותיו נמחקים בתשובה.

ד. תלמיד חכם הפורש מהתורה.

לדברי רבי שמעון בן יוחי, אין נקרא מעוות [מקולקל], אלא זה שמתחילה היה מתוקן, ועתה נתקלקל, וזהו תלמיד חכם הפורש מהתורה. וכן הוא הדרך, שאין אומרים בקרו גמל או חזיר לבדקו אם ראוי להקרבה, שהם מקולקלים מתחילתם, אלא אומרים בקרו טלה, לראות אם ראוי להקרבה, שמא נפל בו מום ונתקלקל.

² הבא על אשת כהן אפילו באונס, אסורה לבעלה, שנאמר "והיא לא נתפשה", אסורה, הא נתפשה, כלומר באונס, מותרת, ואי זו, זו אשת ישראל, ומדכתיב "היא", מיעוטא הוי, לומר, יש לך אחרת, שאף על פי שנתפשה אסורה, ואי זו, זו אשת כהן. [עיי רש"י].

חגיר ואחר כך נרפא, מאחר שבתחילת זמן החיוב היה פטור, שוב אינו מתחייב.

רבי ירמיה אמר, שהסיבה לכך שנזיר טמא מביא קרבנותיו אף על פי שבתחילת זמן חיובו היה פטור מהקרבה, כי דחיה מחמת טומאה³ שונה משאר דחיות, ואף על פי שבתחילת זמן החיוב היה פטור, לאחר מכן מתחייב, שכן מציינו בקרבן פסח, שהטמא בשעת הקרבתו, אף על פי שפטור הוא מחמת טומאתו, מקריב פסח שני.

אולם רב פפא הקשה על הדברים הללו, כי ניתן לאומרים רק לדעת האומרים שפסח שני הוא תשלומים לראשון, שאף על פי שבתחילת זמן החיוב היה טמא, לאחר מכן כשנטהר מתחייב. אבל לדעת האומרים שפסח שני הוא רגל בפני עצמו, ואינו תשלומים לראשון, הטמא שנטהר מתחייב בו, מחמת שבתחילת זמן חיובו היה טהור, ואין להביא ממנו ראייה, שהדחוי מחמת טומאה מתחייב כשנטהר.

ורב פפא אמר, שהסיבה לכך שנזיר טמא מביא קרבנותיו אף על פי שבתחילת זמן חיובו לא היה ראוי להביא קרבנותיו, כי מה שאינו מביא קרבנות בלילה אינו נחשב דחוי, אלא שהלילה מעכבו מלהביא [=לילה אינו מחוסר זמן] אבל יש כאן חיוב כבר בלילה, ואין זה דומה לחיגר ביום ראשון שהוא פטור ממש.

זב שנטהר וחזר ונטמא קודם שהביא קרבנות ראשונים

זב שראה שלוש ראיות של טומאה, סופר שבעה ימים נקיים מטומאה, וטובל, ולמחרת מביא קרבנות.

ולדברי הכל, אם ראה בתוך שבעה ימים אפילו ראייה אחת, סתם ספירתו, ועליו לחזור ולמנות מתחילה שבעה ימים נקיים, וכל שלא מנה שבעה ימים, הכל טומאה אחת, שבסופה, כשימנה שבעה נקיים, יביא קרבנות פעם אחת, ודיו.

וכמו כן לדברי הכל, אם לאחר שנטהר בשבעה נקיים וטבילה, והגיע יום שמיני, ראה שוב שלוש ראיות, אף על פי שעדיין לא הביא קרבנות טומאה ראשונה, ראיות אחרונות טומאה אחרת היא, וכשיטהר ממנה יביא עליה קרבנות בפני עצמה.

ולדעת רבי יוחנן, שלילה אינו נחשב מחוסר זמן, משיגיע ליל שמיני דינו כן, ואם ראה בו שלוש ראיות, הרי הוא כמי שראה שלוש ראיות ביום שמיני, ומביא קרבנות על כל טומאה בפני עצמה.

אבל לדעת החולקים על רבי יוחנן, ואומרים, שלילה מחוסר זמן, אם ראה הזב שלוש ראיות בליל שמיני, הרי הוא כמי שראה בתוך שבעה, שעדיין לא נתחייב קרבנות על טומאה ראשונה, ולכן כשיטהר מטומאה שניה, יביא קרבנות פעם אחת על הכל, ודיו.

והוא הדין אם ראה בליל שמיני שתי ראיות, וראיה שלישית ביום שמיני, מאחר שהחלה טומאת זיבתו בליל שמיני, הרי הוא כמי שהחלה טומאתו בתוך שבעה, וכשיטהר, מביא קרבנות פעם אחת, ודיו.

³ לא זכיתי להבין זאת, הלא הנזיר בליל שמיני, אינו דחוי מחמת טומאה, שהרי כבר נטהר, ודחייתו מחמת לילה היא. ויליע בדבר.

בדבר משנה, שכמה משניות יש שאין דבריהן מכוונים, ותירצום בני התלמוד, "הכא במאי עסקינן", "חסורי מחסרא", "הא מני רבי פלוני היא ואין הלכה כמותו".

ולדברי רבי יוחנן – אפילו מתלמוד לתלמוד. מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי שהוא עמוק, כמו שאמרו בסנהדרין "במחשכים הושיבני כמתי עולם" זו התלמוד של בבל.

התרת נדרים מנין

א. לדעת משנתנו, היתר נדרים פורחים באויר, ואין להם על מה שיסמכו, כלומר, מה שאמרו חכמים, שהחכם מתיר את הנדר, מעט רמז יש במקרא, ואין כדאי לסמוך עליו, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.

ולדעת הרבה חכמים, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, וכל אחד מביא להם סמך מפסוק אחר, כפי שנבאר בעזה"י.

ב. לדעת רבי אליעזר, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שכן שתי פעמים נאמר בכתוב שיש לנודר לפרש את נדרו, האחד בערכין "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפלא נדר בערךד נפשת לה" (ויקרא כ"ז ב') והשני בנדרים "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה כי יפלא לנדר נזיר להזיר לה" (במדבר ו' ב'), ולמה כפל זאת הכתוב? **לומר לך, יש המפרש נדרו לאיסור, ויש המפרש נדרו להיתר,** כלומר יש המפרש נדרו, ואוסר עצמו בכך, ויש החוזר ומפרש בפני חכם, אם הייתי יודע כך וכך לא הייתי נודר, ועל ידי זה בא לידי חרטה והתרת הנדר.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, ולומר, שהסיבה שכתבה תורה "כי יפלא" שתי פעמים, ללמד את מה שאמר רבי יהודה משמו של רבי טרפון, שאין הנזירות חלה אלא להפלאה, כלומר, כשיודע מתחילה אם נעשה נזיר, ולא כשתולה בדבר שיתברר אחר כך, כגון שהיו שנים יושבים, וראו אדם אחר, אמר אחד מהשנים, הריני נזיר שאותו אדם נזיר, ואמר חבירו הריני נזיר שאינו נזיר, אין אחד מהם נזיר, גם זה שיתברר כדבריו, כי בשעה שנוזר לא ידע.

ג. ולדעת רבי יהושע, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שנאמר "אָשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יָבֹאוּ אֵל מְנוּחָתִי" (תהלים צ"ה י"א), כלומר תולה את השבועה באפו ובכעסו, לומר מחמת אפי נשבעתי, ולא מדעת מיושבת, ולכן אין זו שבועה, וחוזר אני ממנה. ומכאן, שהמוצא פתח לנדרו, לומר, לא לדעת כן נדרתי, שיקרני דבר זה שאני רואה הבא לי על ידי נדרי, מתירם לו.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אין הכרח לומר שכוונת הכתוב "נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי" ולכן אני חוזר בי, שהרי אפשר שכך כוונת הכתוב, "נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי" ולא אחזור בי, ואם כן אי אפשר להישאל על הנדר.

ד. ולדעת רבי יצחק, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שנאמר בהבאת התרומה, "קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומתו ה' זקב וכסף ונחשת" (שמות ל"ה ה') כלומר אם עודנו לבו נודבו עליו, יביאו, אבל אם מתחרט, יתירו לו.

ואמר רבי יהודה בן לקיש, כל תלמיד חכם שפירש מן התורה, עליו הכתוב אומר, "כְּצֹפֹר נֹדְדִת מִן קִנְיָה כִּן אִישׁ נֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ" (משלי כ"ז ח'), ואומר, "כה אָמַר ה' מִה מְצִאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בֵּי עָלָל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלֵי וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיִּהְיֶה לָּהֶם" (ירמיהו ב' ה').

"וְשִׁבְתֶּם וְרֵאִיתֶם ... בֵּין עֶבֶד אֱלֹקִים לְאִשָּׁר לֹא עֲבָדוּ"

נאמר, "וְשִׁבְתֶּם וְרֵאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹקִים לְאִשָּׁר לֹא עֲבָדוּ" (מלאכי ג' י"ח).

ובר הי הי שאל את הלל, הפסוק הזה יש בו כפילות, שהרי לכאורה הצדיק הוא עובד אלקים, והרשע הוא זה שלא עבדו.

והשיב לו הלל שאין כאן כפילות, תחילה אמר הכתוב שיראו את ההבדל בין צדיק לרשע, ולאחר מכן אמר, שבין הצדיקים עצמם גם כן יראו הבדל, בין עובד אלקים, לזה שלא עבדו, ששניהם צדיקים גמורים הם, אבל לא עבדוהו בשווה, עובד אלקים הוא זה ששנה פרקו מאה פעמים, וזה שלא עבדו כמותו, הוא זה ששנה פרקו מאה פעמים.

חזר בר הי הי והקשה, וכי משום שחיסר פעם אחת נקרא זה שלא עבדו.

השיב לו הלל, כן, צא ולמד משוק של חמרים, לעשרה פרסאות ישכיר לך אדם חמורו בזוו אחד, שכבר נהגו כן, ואם תאמר לו לילך פרסה יותר, ישאלך שני זוזים.

נאה עניות לישראל

אליהו אמר לפני בר הי הי או לרבי אליעזר את הכתוב, "הִנֵּה צִרְפַּתִּיךָ וְלֹא בְּכֶסֶף, בְּחֶרְתִּיךָ בְּכוֹר לְעִי" (ישעיהו מ"ח י'), נכלומר כך אמר הקב"ה לישראל, לא זקקתי אתכם בכור שמוקדים בו כסף על ידי אש אלא על ידי עוני. ואמר, מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל מדות טובות ליתן לישראל, ולא מצא אלא עניות.

ואמר שמואל או רב יוסף, זהו שאומרים בני האדם יאה עניותא ליהודאי [=נאה עניות לישראל] כי ברוא סומקא לסוסיא חיורא [=כרצועה אדומה לסוס לבן].

דף י'

"וְלִיּוֹצֵא וְלָבֵא אֵין שְׁלוֹם"

נאמר "כי לפני הימים ההם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וְשָׁכַר הִבְהֵמָה אֵינְהָ וְלִיּוֹצֵא וְלָבֵא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר וְאִשְׁלַח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרַעְיוֹ" (זכריה ח' י'). וחכמים דרשו את הכתוב הזה על היוצא מן התורה לדברים אחרים, שאין לו שלום.

לדברי רב – הכתוב הזה מלמד, שכיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא, שוב אין לו שלום, שאין הוראה מדבר מקרא, שהמשנה מפרשה סתימת התורה.

ולדברי שמואל – זה הפורש מתלמוד למשנה. שהתלמוד הוא שימוש החכמים שהם מדקדקים ליתן טעם משניות, להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר, ואם יצא מדבר זה ונתן עסקו לגרסת המשניות בלבד, שוב אין לו שלום בדבר הוראה, שאין הוראה נכונה

בקי צור

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גיליון ח
מסכת חגיגה ב' – ו'
ט"ו אלול – כ"ג אלול

מקלקל את הבית, ואינו מתקן.

וענין זה, שהמחשבה שמחשב על המלאכה היא קובעת אם יתחייב או לא, שאם חישב עליה לצורכה, חייב, ואם חישב עליה לעפרה, פטור, הדבר אינו מפורש בתורה בהלכות שבת, אלא שבמלאכת המשכן הסמוכה להלכות שבת נאמר שתהא המלאכה במחשבה, ומכאן סמכו, שאף בהלכות שבת לא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת, כלומר כשחישב שמה שעושה יהא מלאכה, והרי זה כהררים התלויים בשערה.

ב. הלכות חגיגה.

מצוות הבאת שלמי חגיגה אינו מפורשת בכתוב, שהרי לא נאמר בפירוש שיש להביא קרבן חגיגה, אלא "וּחִלְגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַה'", והיה מקום לומר, שאין הכוונה לקרבן חגיגה, אלא לחגוג ולשמח.

ואין לומר, שעל כרחך כל מקום שנאמר בו לשון חגיגה, הכוונה לקרבן, וכמו שמצינו בכתוב, "וְאָמַר מִשָּׁה וְאֶהְרֹן וְיֵאמְרוּ אֶל פְּרָעֵה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וְחִלְגוּ לִי בַמִּדְבָר" (שמות ה' א'), ושם לכאורה הכוונה לקרבן, שהרי נאמר, "וְיֵאמְרוּ מִשָּׁה גַם אֵתָּה תִתֶּן בְּיָדְנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לַה' אֱלֹקֵינוּ" (שמות י" כ"ה).

והסיבה שאין לומר כן, כי באמת אפשר שגם אין הכוונה לקרבן, שכך אמרו, ה' אמר לנו לחגוג במדבר, ולשחוט בשר לאכול, ולא דיבר בשחיטה לצורך הקרבה.

וכמו כן אין לומר, שעל כרחך, כל מקום שנאמר בו לשון חגיגה, הכוונה לקרבן, וכמו שמצינו בכתוב, "לֹא תִזְבַּח עַל חֶמֶץ דֶּם זָבָחִי וְלֹא יָלִין חֶלֶב חֲגִי עַד בֶּקֶר" (שמות כ"ג י"ח), ששם לכאורה וודאי הכוונה לקרבן, שהרי נאמר "חֶלֶב חֲגִי", ולקרבן יש חלב, אבל לחגיגה ולשמחה אין חלב.

והסיבה שאין לומר כן, כי באמת אפשר שגם שם החג האמור בכתוב אינו קרבן, אלא חגיגה ושמחה, וכשאמר הכתוב "חֶלֶב חֲגִי" אין הכוונה לחלב של קרבן חגיגה אלא לחלב הבא בזמן החגיגה והשמחה. ולימד הכתוב על קרבת שאתה מקריב ברגל שאסור להלינם חוץ למזבח בעלות השחר.

ואף שכבר למדנו ענין זה מכתובים אחרים. שכן יש מצוות עשה בכל הקרבנות, להעלותם למזבח בלילה קודם הבקר, שנאמר, "צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו' ב'), ואף איסור לא תעשה יש במשהה קרבנו עד הבוקר, שנאמר, "ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילון מן הבשר אשר תזבח לערב ביום הקראשון לבקר" (דברים ט"ז ד'). מכל מקום בא הכתוב ולא ילון חלב חגי עד בקר", ללמד שבקרבת הרגלים יש איסור לא תעשה נוסף על הלנתם.

אכן האמת היא שכשאמר חגיגה הכוונה לקרבן חגיגה, ולא די בכך שיחגוג וישמח בלא קרבן, ואמרו שהדבר למד בגזרה שווה, שכן נאמר בחגיגה לשון "במדבר", "וּחִלְגוּ לִי בַמִּדְבָר", וכן נאמר, "הִזְבְּחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתֶּם לִי בַמִּדְבָר אֲרִבְעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה' כ"ה), וכשם ששם הכתוב מדבר בקרבנות, אף לענין חגיגה הכוונה לקרבן. אלא שאין זו גזרה שווה גמורה, כי דברי תורה אינם למדים בגזרה שווה מדברי קבלה [=נביאים]. ואם כן, אין הדבר מפורש שיש להביא קרבן חגיגה, ורק רמז יש לכך במקרא, והרי זה הררים התלויים בשערה.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אפשר שבא הכתוב ללמד דבר אחר, והוא, שדי בכך שיגמור הדבר בלבו כדי שיתחייב, ואין צריך להוציאו בשפתיו, ושלא כדברי שמואל, שאמר, גמר בלבו [שבועה או נדר או הקדש], צריך שיוציא בשפתיו.

ה. ולדעת חנניה בן אחי רבי יהושע, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שנאמר, "נִשְׁפַּעְתִּי וְאֶקְיַמָּה לְשֹׁמֵר מִשְׁפָּטֵי צְדָקָה" (תהלים קי"ט ק"ו) כלומר לא די במה שנשבע אלא שגם רוצה לקיים שבועתו אבל אם מתחרט מתירים לו.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אפשר שבא הכתוב ללמד דבר אחר הוא מה שאמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעים לקיים את המצווה, כלומר מנין שמצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצווה, כדי שימחר ויזדרז לקיימה, שנאמר "נִשְׁפַּעְתִּי וְאֶקְיַמָּה לְשֹׁמֵר מִשְׁפָּטֵי צְדָקָה".

עד כאן דברי התנאים שהובאו בברייתא, וקושיות שהקשה עליהם רבא. ולהלן יבואו דברי רב יהודה אמר שמואל.

ו. אמר רב יהודה אמר שמואל, אם הייתי שם עם החכמים המביאים סמך מהמקרא להתרת נדרים, הייתי אומר להם, שלי עדיף משלכם, והוא הכתוב "איש כי נדר נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה" (במדבר י' ג'), שמשמעו, הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלים לו.

ואמר רבא, שדברי שמואל אלו אין להם פירכא, כלומר אין להקשות עליהם, [שלא כדברי החכמים הנזכרים לעיל, שיש להקשות עליהם כפי שנתבאר]. והוסף רבא או רב נחמן בר יצחק על כך ואמר, שזהו שאומרים האנשים, טבא חדא פלפלתא חריפתא, ממלי צנא דקרי = טוב גרעין אחד של פלפל חריף, ממלא הסל דלעת], שדברי שמואל נכוחים מדברי כל התנאים הנ"ל.

הררים התלויים בשערה

יש הלכות בתורה שהן כהררים התלויים בשערה, כלומר, שלא נכתב בהן בתורה שבכתב אלא מעט, ועל אותו מעט מקרא, נתלו הלכות מרובות.

א. הלכות שבת.

עיקר מצוות שבת נכתבה בתורה במקומות הרבה, אבל יש הלכות מסוימות במצוות שבת, שאין להן אלא רמז מועט, והרי הן כהררים התלויים בשערה.

ואחת מהן, היא מה שאמר רבי אבא בענין חופר גומה בבית, ואין צריך אלא לעפרה, שהוא פטור. שכן, החופר גומה בקרקע הבית, אם הוא צריך לה, כגון שרוצה שיהיה לו מקום להניח בו חפצים, הרי זה חייב משום בונה. אבל כשאינו צריך את הגומה עצמה, אלא את העפר שמוציא ממנה, [כגון שצריך אותו לכסות בו צואה], אינו חייב על חפירת הגומה משום בונה אף על פי שהגומה נראית ממש כגומה הנחפרת לצורך עצמה. ודין אינו רק כרבי שמעון, הפטור על כל מלאכה שאינו צריך לגופה, אלא אף כרבי יהודה, המחייב על מלאכה שאינו צריך לה, כי גם רבי יהודה אינו מחייב אלא כשהמלאכה שעשה מלאכה מועילה היא, [אלא שהוא אינו צריך לה], אבל כשהמלאכה שעשה אינה אלא קלקול, מודה הוא שאינו חייב עליה, והחופר גומה בבית, ואינו צריך לה,

ג. הלכות מעילות.

יעקר דין מעילה נכתב בתורה בפירוש, אבל יש הלכות מסוימות בדין מעילה, שאין להן אלא רמז מועט, והרי הן כהררים התלויים בשערה.

לדברי רמי בר חמא, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שבעל הבית שהיו בידו מעות הקדש, ונתחלפו במעותיו, ונתנם בשוגג לשליח, כי היה סבור ששלו הן, ואמר לשליח, קח לי מהם חלוק או טלית, אם לא עשה שליחותו וקנה דבר אחר השליח מעל, ואם עשה בהם השליח את שליחותו, וקנה מה שאמר לו בעל הבית, בעל הבית מעל, וזהו כהררים, שיש לתמוה ולומר, כיצד יתכן הדבר, שהשליח הזה חוטא, שמוציא מעות הקדש, ובעל הבית מתחייב קרן וחומש ואשם מעילות, והרי ידוע לנו בכל הגמרא, שאין שליח לדבר עבירה, שיהא שולח מתחייב על ידי שלוחו.

ורבא דחה דבריו, ואמר, שדין זה אינו כהררים התלויים בשערה, אלא יש לו סמך גדול מהמקרא, שהרי לכמה דברים למדו דיני מעילה מדיני תרומה בגזרה שווה, שנאמר בשתי הפרשיות לשון חטא, במעילה "נָפֵשׁ כִּי תִמְעַל מֵעַל וְקִטְפָהּ בְּשִׁגְגָה" (ויקרא ה' ט"ו) ובתרומה "וְלֹא תִשָּׂאוּ עֲלֵיו חֶטְא" (במדבר י"ח ל"ב), ומעתה גם זאת יש ללמוד בגזרה שווה, כשם שבתרומה שלוחו של אדם כמותו, שנאמר "כִּן תִּקְרִימוּ גַם אִתְּכֶם" (במדבר י"ח כ"ח), לרבות שלוחכם, כך במעילה, שלוחו של אדם כמותו.

ולדברי רבא, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שאם באופן הנ"ל שעשה השליח שליחותו של בעל הבית, נזכר בעל הבית שהיו המעות הקדש קודם שעשה השליח שליחותו, אף על פי שעשה שליחות בעל הבית, השליח מעל. וזהו כהררים, שכן אף שניתן להבין מדוע אין דין מעילה לבעל הבית, שהרי משעה שזכר, שוב אינו רוצה שיהא זה שלוחו להוציא את המעות, מכל מקום יש לתמוה, מדוע השליח מעל, ומה היה לו לעשות, הלא עשה שליחותו לפי דעתו, ואנוס הוא, ולמה יתחייב.

ורב אשי הקשה על כך, שהרי כן הוא כל דין מעילה האמור בתורה, שהמוציא מעות הקדש לחולין בשוגג, מעל, ואם כן, מה חידוש בזה יותר משאר דין מעילה שבתורה, לומר שאינו בכלל הכתוב אלא רמז בלבד יש לו.

ומכל מקום מסקנת הגמרא בדף י"א כדברי רבא, שכן אין להשוות דבר זה לכל מוציא מעות הקדש לחולין בשוגג, שכל מוציא מעות הקדש לחולין בשוגג, יודע שיש אצלו מעות הקדש, והיה לו להיזהר, וכשטעה וחשב שאלו הן חולין שלו, והוציאן, שוגג הוא, מה שאין כן שליח זה, שלא ידע כלל שיש אצלו מעות הקדש, ולא היה יודע שעליו להיזהר, והרי הוא אנוס, ואף על פי כן יש בו דין מעילה, וזה הררים התלויים בשערה.

ולדברי רב אשי, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שגזבר שנטל אבן או קורה של הקדש, לא מעל, שהרי לא הוציאם מרשות הקדש, אבל אם נתנם לחברו, הנותן מעל, שבנתינתו הוציאם מרשות הקדש, ומאחר שיצאו לחולין, מעתה חברו נהנה מהם, ואינו מועל בכך. וזהו כהררים, שכן מאחר שיצאו לחולין על ידי הנתינה מזה לזה, מדוע הנותן מעל, והמקבל לא מעל. [וראה הערה נ].

^נ כן נראה לכאורה מגרסת הגמרא לפנינו שהקושיה למה הנותן מעל והמקבל לא. אולם לפי זה אין להבין את הדחיה. ויש גורסים שהתמיהה שיש בדבר היא מדוע כשנטל לעצמו לא מעל וכשנתן לחברו מעל. וכן יש לדחות גם לפי גרסתנו.

ודחו זאת ואמרו, שענין זה מובן הוא, כי מדובר כאן בגזבר, ואם כן כשנטל לעצמו, אינו מוציא מרשות לרשות, שמתחילה היה אצלו בשביל הקדש, וגם עכשיו אצלו, ורק כשנותן לאחר, מוציא מרשות הקדש, ויש מעילה.

דף י"א

שוב אמרו, שדין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שהבונה מאבני הקדש בביתו לא מעל עד שישב תחת האבן ויהנה בשווה פרוטה. וזהו כהררים, שכן מאחר שקבע את האבן בבנין יצאה מרשות הקדש שהרי קנאה בכך להיות שלו ואם כן מדוע לא מעל עד שישב תחתיה. ודחו גם זאת, ואמרו, שאם קבעה בבנין, באמת מעל אף קודם שישב תחתיה, וכאן דברו כשנתנה בלא לקובעה בבנין, כגון שנתנה על פי חלון שבגג בלא לבנותה שם, שזה אינו מועל עד שישב תחתיה ויהנה.

נגעים ואהלות

הלכות נגעים, יש בהם מקרא מרובה והלכות מועטות, ולפיכך, אם נתעורר בהם ספק, יש לעיין היטב בפסוקים, לברר הספק.

והלכות אהלות, יש בהם מקרא מועט והלכות מרובות, ולפיכך, אם נתעורר בהם ספק, יש לעיין היטב במשניות שלהן, לברר הספק.

דברים שיש להם סמך מהתורה

יש הלכות בתורה, שאינן מפורשות ממש, אבל יש להן סמך מהתורה שניכר ממנו שכן האמת.²

א. הדינים.

רוב דיני ממונות ונפשות מפורשים בתורה היטב, ויש דינים מסוימים, שאינם מפורשים כל כך אבל יש להם סמך בתורה.

ואחד מהם, הוא מה שאמר רבי, שכשאמרה תורה בענין המתכוון להכות את חברו והכה את האשה, "וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה [שנהרגה האשה] וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ" (שמות כ"א כ"ג), אין הכוונה לנפשו של המכה ממש, אלא שיתן לירשי האשה ממון, כפי שוויה, כי לדעת רבי, המתכוון להרוג את זה והרג את זה, פטור ממיתה ומשלם ממון.

ודבר זה אף שאינו מפורש בתורה, יש לו סמך, שכן הוא למד בגזרה שווה, שנאמר כאן לשון נתינה, "וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ" וכן נאמר תחילה לשון נתינה, "וְכִי יִצְוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיִצְאוּ יָלְדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנֹשׁ יַעֲנֵשׁ פְּאֶשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים" (שמות כ"א כ"ב), וכשם שהנתינה האמורה בתחילה, היא נתינת ממון, שווי הוולדות, כך נתינה אחרונה, היא נתינת ממון, שווי האשה.

ב. העבודות.

רוב דיני עבודת הקרבנות מפורשים בתורה היטב, ויש דינים עבודה מסוימים, שאינם מפורשים כל כך, אבל יש להם סמך בתורה.

ואחד מהם הוא, שהולכת הדם למזבח, היא בכלל עבודות הדם, [ונמצא שעבודות הדם הן, (א) שחיטה. (ב) קבלת הדם בכלי שרת. (ג) הולכת הדם למזבח. (ד)

² ועדיפות הן על ההלכות שהן כהררים התלויים בשערה, שאין להן אלא רמז מועט.

וזריקת הדם למזבח].

ודבר זה אף שאינו מפורש בתורה, יש לו סמך, שכן בתורה נאמר, "וְשַׁחֵט אֶת בְּנֵי הַבְּקָר לִפְנֵי ה' וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" (ויקרא א' ה'), והכוונה לקבלת הדם שהיא העבודה הסמוכה לשחיטה. אלא **מתוך כך שנקראה הקבלה בלשון הולכה,** למדנו שגם הולכת הדם עבודה היא^א.

וענין זה שהקבלה היא לשון הולכה, מבואר בענין הולכת האברים למזבח, שנקראה כן, כמו שנאמר, "וְהִקְרִיבוּ אֶת הַבְּקָר וְהִקְרִיבוּ אֶת הַכֶּלֶב לְכַלּוֹמֵר יוֹלֵד לְמִזְבֵּחַ וְאַחַר כֵּן [וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ] עֲלֶיהָ הוּא אֲשֶׁה רִיחַ נִיחַח לַה'" (ויקרא א' י"ג).

ג. הטהרות

רוב דיני טהרות מפורשים בתורה היטב, ויש דיני טהרה מסוימים, שאינם מפורשים כל כך, אבל יש להם סמך בתורה.

ובכלל זה שיעור מקווה, שאינו מפורש בכתוב, אבל יש לו סמך, כמו שדרשו בבבלייתא מהכתוב בענין בעל קרי, "וְאִישׁ כִּי יִצְאֵה מִמֶּנּוּ שִׁבְתָּ זָרַע וְרָחַץ בְּמֵי־אֵת כֵּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרְב" (ויקרא ט"ו ט"ז).

א. מתוך כך שנאמר "בְּמֵי־אֵת", למדו, שצריך שתהא הטבילה במי מקווה^ב, כלומר במים מכוונסים, ואפילו אינם מים חיים [=נובעים].

ב. מתוך כך שנאמר "כֵּל בְּשָׂרוֹ", למדו, שצריך שתהא הטבילה במים שכל גופו נכנס בהם בבת אחת, כלומר אמה על אמה ברום שלוש אמות [כמידת אדם], ושיערו חכמים מידה זו שהיא ארבעים סאה.

ד. הטהרות

רוב דיני טומאות מפורשים בתורה היטב, ויש דיני טומאה מסוימים, שאינם מפורשים כל כך, אבל יש להם סמך בתורה.

ובכלל זה שיעור בשר הבא מהשרץ שהוא מטמא כשרץ, אף על פי שאינו שלם.

בבבלייתא אמרו, שהשיעור הוא **כעדשה,** ודרשו זאת ממה שמתחילה נאמר, "אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכֹל הַשָּׂרָץ כֹּל הַנִּגְלַע בָּהֶם בְּמַתָּה עַד הָעֶרְב" (ויקרא י"א ל"א), שמשמע דווקא נוגע באחד מהשרצים כולו, ולאחר מכן נאמר "וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מִהֶם בְּמַתָּה עַד הָעֶרְב" (ויקרא י"א ל"ב), שמשמע אף הנוגע בחלק מהשרץ. וישבו שני הפסוקים הוא, שאמנם גם הנוגע בחלק משרץ טמא, ובלבד שיהא אותו חלק כשיעור שיש כמותו שרץ שלם. ושיערו חכמים, שהוא כעדשה, שכן החומט^ג בתחילת ברייתו כשהוא קטן ביותר, הרי הוא כעדשה.

^א לכל דבריה, ואף על גב שהיא עבודה שאפשר לבטלה, שאם רצה שוחט בצד המזבח וזורק, היכא דלא בטלה, עבודה היא, ומפגלן את הקרבן במחשבתה, וצריכה כהן ובגדי כהונה, ופוסל בה אונן, ויושב, וערל. [רש"י].

^ב "במים", נקודתו בפתח, משמע מים המיוחדים, לאפוקי שאובים, ומיהו, מים חיים לא צריך, מדכתיב בזב מים חיים, מכלל דשאר טמאין לאו מים חיים בעו, ומיהו במים, במים המיוחדים, במקוה, אף על פי שהן גשמים. [רש"י].

^ג אומר אני שהוא מין שרץ שקורין לימג"א [=שבלול], הגדל בקליפה ההולכת ומעגלת תמיד כל

ורבי יוסי בברי יהודה אומר, ששיעור בשר השרץ שיש בו כדי לטמא, הוא **כשיעור זנב הלטאה,** שכן מצינו, שזנב הלטאה, אחר שנחתך ממנה, מפרכס, שיש בו חיות לעצמו, ואם כן יש להחשיבו כשרץ שלם, ומעתה כל שיהיה בשר שרצים בשיעורו, הרי זה בשר מהשרץ כשיעור שרץ שלם.

ה. העריות

רוב העריות האסורות מפורשות בתורה היטב, ויש עריות מסוימות, שאינן מפורשות כל כך, אבל יש להם סמך בתורה.

ובכלל זה **בתו מאנוסתו,** שאינה מפורשת בתורה, והיא ערווה, **ולמדה מגזרה שווה,** כמו שלימד רבי יצחק בר אבדימי את רבא.

שכן בענין איסור זרע אשתו נאמר, "עֲרֹת אֲשֶׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלַח אֶת בֵּית בְּנֵה וְאֶת בֵּית בִּתְּהָ לֹא תִשַׁח לְגַלוֹת עֲרֹתֶיהָ שְׂאֵרָה הֵנָּה זְמַתָּה הוּא" (ויקרא י"ח י"ז), וכל שהיא בת אשתו בכלל האיסור בין שהיא בת אשתו מאיש אחר ובין שהיא בת אשתו וגם בתו שלו.

אבל בענין איסור זרעו שלא מאשתו, כגון זרעו מאנוסתו, נאמר, "עֲרֹת בֵּית בְּנֵךְ אוֹ בֵּית בִּתְּךָ לֹא תִגְלַח עֲרֹתָו כִּי עֲרֹתָו הֵנָּה" (ויקרא י"ח י"ז), לא הזכיר הכתוב אלא בתו ולא את בתו עצמה^ד.

ואף שלא נתפרש הדבר בכתוב, למד הוא בגזרה שווה, שכן בענין זרעו מאנוסתו נאמר "הֵנָּה", וכן נאמר בענין זרע אשתו "הֵנָּה", ומעתה, כשם שבזרע אשתו, אסר את הבת עצמה כמו את בת הבת, כך בזרעו מאנוסתו, אסר את הבת עצמה, כמו את בת הבת.

ועוד למדו בגזרה שווה שהעונש על האיסור הזה הוא שריפה, שכן נאמר בענין הבא על בת אשתו "זְמָה", [ומאחר שבתו מאנוסתו למדה ממנה הרי זה כאילו גם בה נאמר כן], וכן נאמר בענין הבא על חמותו "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת אִמָּהּ זְמָה הוּא בְּאֵשׁ יִשָּׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זְמָה בְּתוֹכְכֶם" (ויקרא כ"י י"ד), ומעתה, כשם שהבא על חמותו עונשו בשריפה, כך הבא על בתו עונשו שריפה.

אלו ואלו גופי תורה

נתבאר שיש הלכות שאין להם בתורה אלא רמז מועט, והרי הן כהררים התלויים בשערה. ויש הלכות שיש להם סמך גדול יותר, כגזרה שווה. ומכל מקום, אף שאלו למדות באופן הזה, ואלו למדות באופן הזה, למעשה שוות כל ההלכות בחובת קיומן, שאלו ואלו גופי תורה הן.

סליק פרק הכל הייבין

כמה שגדל, ותחילת הניצור כקליפה של עדשה היא. [רש"י].

^ד ואם תאמר: קל וחומר הוא, אין מזהירין מן הדין, ואין עונשין מדין קל וחומר. דיני ממונות ומצות עשה, והלכות עבודה, ופסולי קדשים, אתה למד בקל וחומר, אבל לא אזהרות ועונשין. [רש"י].